



## Inhoudsopgave

Inleiding .....	5
1. Habitus en Loopbaan.....	6
Inleiding .....	6
1.1. J.A. Schalekamp (1926 - ).....	6
1.1.1. Jeugd en persoonlijk leven .....	6
1.1.2. Studie .....	8
1.1.3. Schrijversloopbaan .....	9
1.1.4. Vertalerloopbaan .....	10
1.1.5. Prijzen, subsidies en andere financiën.....	11
1.2. C.A.G. van den Broek (1935-1990).....	13
1.2.1. Vertalerloopbaan .....	13
1.2.2. Prijzen en subsidies .....	14
2. Oeuvre-analyse .....	15
Inleiding .....	15
2.1. J.A. Schalekamp.....	15
2.1.1. Bestsellers (>5 drukken).....	17
2.1.2. Talen .....	18
2.1.3. Uitgeverijen .....	19
2.1.4. Onderzoeksvragen: .....	21
2.2. C.A.G. van den Broek.....	22
2.2.1. Bestsellers (>10 drukken).....	23
2.2.2. Verdeling per uitgeverij.....	26
2.2.3. Invloed Nijhoff prijs .....	28
2.2.4. Onderzoeksvragen: .....	29
2.3. Vergelijking.....	30
3. Receptie van werk .....	31
3.1. J.A. Schalekamp: hoe worden zijn vertaalde werken ontvangen? .....	31
3.1.1. Het institutionele perspectief: Uitgeverij Contact.....	31
3.1.2. Kritieken uit artikelen .....	33
3.1.3. De publieke opinie: recensies.....	35
3.1.4. Conclusie.....	36

3.2.	C.A.G. van den Broek: hoe worden zijn vertaalde werken ontvangen?.....	37
3.2.1.	Conclusie.....	38
3.3.	Vergelijking.....	38
4.	Vertaalpoëtica .....	39
	Inleiding .....	39
4.1.	J.A. Schalekamp: externe poëtica .....	40
4.1.1.	Vertalingen en het fenomeen vertalen.....	40
4.1.2.	Functie en het proces.....	41
4.2.	J.A. Schalekamp: interne poëtica .....	43
4.2.1.	Hoe verhoudt de externe poëtica zich tot de interne poëtica?.....	43
4.2.2.	Conclusie.....	45
4.3.	C.A.G. van den Broek: externe poëtica .....	46
4.4.	C.A.G. van den Broek : interne poëtica.....	46
4.4.1.	Conclusie.....	47
4.5.	Vergelijking.....	47
5.	Positie in het vertaalveld .....	49
	Inleiding .....	49
5.1.	J.A. Schalekamp.....	50
5.1.1.	Welke vrijheden heeft de vertaler bij het uitkiezen van zijn teksten?.....	50
5.1.2.	Wat is de relatie van de vertaler met uitgeverijen en bronauteurs? .....	51
5.1.3.	Hoe verhoudt de poëtica van Schalekamp zich t.o.v. de dominante opvattingen?.....	52
5.1.4.	Hoe zichtbaar is de vertaler binnen het vertaalveld? Hoe komt dit?.....	53
5.1.5.	Welke literaire activiteiten heeft Schalekamp buiten het vertalen? .....	57
5.1.6.	Hoeveel en wat voor subsidies ontvangt de vertaler voor zijn vertaalde werk? .....	58
5.1.7.	Conclusie: wat is zijn positie in het vertaalveld? .....	60
5.2.	C.A.G. van den Broek.....	62
5.2.1.	Welke vrijheden had de vertaler bij het uitkiezen van zijn teksten?.....	62
5.2.2.	Wat is de relatie van de vertaler met uitgeverijen en bronauteurs? .....	62
5.2.3.	Hoe verhoudt de poëtica van v.d. Broek zich t.o.v. de dominante opvattingen?.....	63
5.2.4.	Hoe zichtbaar is de vertaler binnen het vertaalveld? Hoe komt dit?.....	63

5.2.5. Welke literaire activiteiten heeft van den Broek buiten het vertalen? .....	65
5.2.6. Hoeveel en wat voor subsidies ontvangt de vertaler voor zijn vertaalde werk? .....	65
5.2.7. Conclusie: wat is zijn positie in het vertaalveld? .....	66
5.3. Vergelijking.....	67
Conclusie.....	69
Inventarisatie Bibliografie .....	71
J.A. Schalekamp.....	71
C.A.G. van den Broek.....	77
Nawoord: De weg naar het dossier.....	81
Bronnen.....	84

## Inleiding

In dit dossier zullen wij de vertaalcarrières van J.A. Schalekamp en C.A.G. van den Broek analyseren. In deze analyse gaan wij uit van een tweetal hoofdvragen:

- *Hoe hebben de vertalers zich in de loop van hun carrière ontwikkeld (tot hun uiteindelijke positie) binnen het vertaalveld?*
- *Wat zijn de verschillen tussen de posities van de vertalers binnen het vertaalveld?*

Het beantwoorden van deze vragen doen wij aan de hand van een aantal parameters: Oeuvre-analyse, Habitus & loopbaan, Poëtische opvattingen en Receptie van werk, om zo uiteindelijk een conclusie te trekken over hun respectievelijke Positie(s) in het veld.

Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het oeuvre van deze twee heren, zijn wij begonnen met het samenstellen van een bibliografie waarin wij alle werken in al hun verschillende drukken hebben opgenomen. Deze bibliografie gaan wij vervolgens steeds aan de hand van andere criteria benaderen om tenslotte de subvragen horend bij dit hoofdstuk te kunnen beantwoorden en een eerste stap te zetten richting het beantwoorden van de hoofdvragen.

Ook bij de andere hoofdstukken zullen wij aan de hand van subvragen eerst de profielen van de vertaler per gebied vaststellen. De zoektocht naar informatie liep daarbij niet altijd even vloeiend, toch ontstaat er een steeds beter beeld. Uiteindelijk zal dit leiden tot een duidelijk overzicht van het oeuvre en de ontwikkelingen daar in en het bepalen van de posities in het vertaalveld.

## 1. Habitus en Loopbaan

### Inleiding

In dit eerste hoofdstuk zullen we een zo compleet mogelijk beeld proberen te creëren van het leven, de achtergrond en de loopbaan van beide vertalers. Zo hopen we beter inzicht te krijgen in de plaats die vertalen in hun leven innam en de manier waarop dat zo is gekomen. Dit zal ons naar verwachting helpen bij het beantwoorden van de hoofdvragen.

#### 1.1. J.A. Schalekamp (1926 - )

##### 1.1.1. *Jeugd en persoonlijk leven*

Johannes Arnoldus Schalekamp, roepnaam Jean, werd op 26 juni 1926 geboren in Overschie, Rotterdam. Tijdens zijn jeugd heeft hij vooral in Sliedrecht gewoond (jeanschalekamp.com). Zijn vader was een strenge, gereformeerde bondspredikant en zijn moeder een katholieke, tot protestantisme bekeerde non, en beiden waren erg vroom (HP/De Tijd 19-6-1998). In zijn jeugd stond geloof dus centraal en hij werd streng gereformeerd opgevoed. Zelf omschrijft hij zijn jeugd en opvoeding als erg onderdrukkend. Zijn ouders waren al behoorlijk oud toen hij geboren werd, en zelf ziet hij de reden van zijn bestaan als liefdeloos en als een “soort geestelijke belangenverstremgeling” (HP/De Tijd 19-6-1998). Als kind werd hij regelmatig gepest en uitgemaakt voor dominee, waardoor hij tijdens zijn jeugd en later in zijn leven vaak het gevoel had te moeten bewijzen dat hij geen dominee was of zou worden en dat hij niet hetzelfde dacht over geloof als zijn ouders (HP/De Tijd 19-6-1998). Zo rond 1940 brak hij definitief met alles dat met het geloof van zijn ouders te maken had, na een incident tijdens een preek van zijn vader (Het Parool, 8-2-1997).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft hij het laatste jaar ondergedoken gezeten, maar hij zegt geen last te hebben gehad van de oorlog en nooit honger te hebben gehad (Het Vrije Volk, 30-3-1985).

In 1945 ging Schalekamp voor het eerst op zichzelf wonen in Den Haag. Daar meldde hij zich aan als oorlogsvrijwilliger bij het Ministerie van Oorlog, omdat hij “ons Indië’ van de Japanners [wilde] bevrijden”. Hij had echter kort daarvoor een oorontsteking gehad, waardoor dit niet door ging, zegt hij in ons interview. Hierna heeft hij hier nog ongeveer anderhalf jaar op kantoor gewerkt bij het Ministerie van Oorlog, had daarna “nog af en toe een baantje”, zoals bij een puzzelbureau en het kantoor van een schoonheidsmiddelenfirma en ging toen studeren in Parijs.

Na zijn studie in Parijs ontmoette Schalekamp zijn eerste vrouw Linda, met wie hij in Amsterdam woonde, maar al snel scheidde het stel. Schalekamp keerde terug naar Parijs waar hij een affaire had met Wanda, de dochter van een Nederlandse dichter, maar nadat ook dat stuk liep, besloot hij voor altijd afscheid te nemen van Franse hoofdstad (Provinciale Zeeuwse Courant, 26-6-1998; Standaard, 6-8-1998).

In 1955 trouwde hij met Muriel Diana ten Cate en kreeg met haar twee kinderen; Asja Olga en Jean-Jacques. Van 1953 tot 1960 woonde Schalekamp in Amsterdam en in 1960 emigreerde het gezin naar Majorca, Spanje. Daar woont en werkt Schalekamp tot op de dag van vandaag nog steeds, maar hij heeft van 1977 tot 1979 tijdelijk in de Verenigde Staten gewoond, toen hij daar ‘writer in residence’ was aan de universiteit van Minnesota, Minneapolis. Het eerste jaar woonde hij daar alleen, het tweede jaar vergezelde zijn vrouw hem. Zijn verblijf in Amerika heeft hem geïnspireerd tot het schrijven van *De sneeuwvrouw wacht*. Hij heeft altijd het gevoel gehad een vreemde te zijn in Nederland en heeft er zijn hele leven weg gewild (Het Vrije Volk, 30-3-1985). In de eerste jaren dat hij en zijn gezin in Majorca woonden, heeft Schalekamp naast het vertalen en schrijven ook andere werkzaamheden gehad. Hij vertelde in ons interview dat hij bijvoorbeeld af en toe heeft gewerkt als gids in toeristenbussen.

Ten gevolge van ziekte heeft Schalekamp nog slechts één oog en is bijna blind. Hij gebruikt medicijnen om een hersenbloeding te voorkomen en heeft al eerder een lichte beroerte gehad (HP/De Tijd 19-6-1998). Door zijn gezondheid is hij zich erg

bewust geworden van zijn sterfelijkheid. Dit wordt in zijn boek *Geen tijd om te sterven* omschreven (Leeuwarder Courant, 27-8-1999).

### 1.1.2. Studie

Op 13 juli 1949, toen hij 23 jaar was, vertrok Schalekamp met de nachttrein naar Parijs, waar hij tot 1954 woonde en waar hij Franse literatuur studeerde aan de Sorbonne (Het Parool, 8-2-1997). Tijdens zijn studie heeft hij veel genoten van het nachtleven dat de stad hem te bieden had en zat hij vaak in zijn stamkroeg La Capoulade (HP/De Tijd 19-6-1998).

Over zijn tijd in Parijs heeft hij een autobiografisch boek geschreven, getiteld *Dr. Freud heeft hier gewoond*. In dit boek omschrijft hij hoe hij in zijn studententijd aan het leven bij zijn ouders ontsnapte en van onzekere jongen uitgroeide tot een “arrogant kereltje” dat zonder schaamte genoot van betaalde seks (Provinciale Zeeuwse Courant, 26-6-1998). Zijn moeder financierde dit alles, maar dacht dat Schalekamp het geld benutte voor zijn studie (De Standaard, 6-8-1998). Toen het geld toch langzaam opraakte, ging Schalekamp op zoek naar bijbaantjes. Zo figureerde hij in reclames, was hij vertegenwoordiger voor koekjes in de horeca en haalde hij per bakfiets oud papier op (Het Parool, 8-2-1997). Hij beschouwde zijn tijd in Parijs als een groot feest en hij en zijn vrienden zagen zichzelf als echte existentialisten (HP/De Tijd 19-6-1998). In Parijs trok hij veel op met andere schrijvers, zoals Simon Vinkenoog, Hugo Claus en Rudy Kousbroek.

Tijdens zijn studie heeft hij zijn naam veranderd naar Jean; Johan deed hem te sterk denken aan een “afschuwelijke jeugd”, dus liet hij zich in Den Haag Joep noemen. In Parijs wilde hij die naam behouden, maar de Fransen konden dat niet uitspreken en zo ontstond de naam Jean Schalekamp (De Standaard, 6-8-1998). Tijdens zijn studietijd begon hij te schrijven voor de Haagse Post, een baan die hij via Vinkenoog verkreeg (Het Parool, 8-2-1997).

### 1.1.3. Schrijversloopbaan

In de jaren zestig was Schalekamp in dienst bij Vrij Nederland, waarvoor hij onder de naam Tio Pepe een rubriek schreef, "Spaanse vliegjes" (Het Parool, 10-6-1995). Hij begon zijn schrijverscarrière als journalist bij het Gorkums Nieuws- en Advertentieblad en later bij Het Parool en de Haagse Post. Hij heeft veel artikelen geschreven voor het Algemeen Handelsblad, de Groene Amsterdammer en de Nieuwe Linie en voor literaire tijdschriften, zoals Hollands Maandblad, Literair Paspoort, Maatstaf en Bzzletin. Schalekamp heeft een aantal eigen werken geschreven: een aantal romans, zowel fictie als non-fictie en vooral veel reisgidsen over Spanje en Marokko.

In 1957 schreef hij zijn eerste werk voor Spiraal, een letterkundig-grafisch tijdschrift. Hierna volgde nog wat werk voor tijdschriften, tot hij in 1964 zijn eerste verhalenbundel schreef, *De dolle trams* en in 1967 zijn eerste reisgids, *Vakantie in Andalusië*. In 1963 had hij al contact met uitgeverij Contact over zijn verhalenbundel en verklaarde dat de verhalen nogal vreemd waren; "onwerkelijk in sfeer en situaties". Zijn vrouw stelde dat het een genre was waarin hij "het sterkst [is]" (Schalekamp aan Contact, 25-02-1963). In totaal heeft Schalekamp vier romans geschreven, twee documenten, één verhalenbundel en diverse reisgidsen, in een periode die liep van 1964 tot en met 1999. Zo rond de jaren zestig heeft Schalekamp ook wat werken geschreven onder een pseudoniem (Het Vrije Volk, 30-3-1985).

Zijn eerste verhalenbundel werd ontvangen als een "sterk debuut" (Telegraaf, 16-1-1965). Zijn schrijfstijl wordt omschreven als "recht toe recht aan" (De Gooi en Eemlander, 24-10-1970) en verrassend. Aan de andere kant wordt het werk ook omschreven als "ongeloofwaardig" en "vreemd in ongunstige zin" (De Gelderlander, 27-2-1965). Hij merkt zelf op dat hij, net als zijn vader, op zoek is naar "rechtvaardiging en [het prediken van zijn] eigen werkelijkheid" in zijn publicaties.

Voor zijn boek *Van een eiland kun je niet vluchten* is hij in 1989 door de zoon van een vermoorde dokter voor de rechter gedaagd. Hij heeft de naam van de

betreffende arts uiteindelijk uit zijn boek weggelaten (Vrij Nederland, 10-11-1990). Twee anderen eisten een schadevergoeding van honderdduizend gulden, maar op 4 februari 1991 werd Schalekamp vrijgesproken (Vrij Nederland, 16-2-1991).

Tijdens het schrijven van eigen werk vertaalde hij ook “als een bezetene”, maar het vertalen bevalt hem altijd een stuk beter dan het schrijven (Het Vrije Volk, 30-3-1985). In een recent door ons afgenomen interview geeft Schalekamp echter aan dat hij de voorkeur geeft aan het schrijven, of beter gezegd aan creëren, wat hij ook doet door brieven in te zenden en vertalingen te maken. Hij produceert graag nieuwe teksten, of dit nu een eigen werk is of een vertaling.

Op dit moment, zo zegt hij in ons interview, is hij bezig met een “min of meer” autobiografisch werk.

#### 1.1.4. *Vertalerloopbaan*

In 1955 begon Schalekamp zijn carrière als vertaler met een vertaling van het Duitse *Ich gesteh alles* van Johannes Mario Simmel, in het Nederlands getiteld *Ik beken*. Schalekamp is nog altijd werkzaam als (literair) vertaler en heeft vanaf 1955 rond de tweehonderd werken vertaald, hoewel hij de afgelopen vier maanden niet meer aan een vertaling heeft gewerkt. Maar, zo zegt hij in ons interview, mocht hij nog werk aangeboden krijgen, dan neemt hij dat zeker aan, aangezien hij nog moeilijk rond komt van zijn AOW.

Hij vertaalt vanuit het Engels, Duits, Frans, Spaans en heeft met behulp van een tussentaal twee werken vanuit het Arabisch en Japans vertaald. Ook vertaalt hij Nederlandse literatuur naar het Spaans.

Hij zegt zijn carrière als vertaler vooral begonnen te zijn om zijn leven op Majorca te kunnen bekostigen (Het Vrije Volk, 30-3-1985) en, in ons interview, omdat hij het niet zag zitten om op een kantoor te werken. Hij begon met het vertalen van “dubieuze romans” voor een “[...] dubieuze [...] uitgeverij in Antwerpen”. Schalekamp heeft vooral romans vertaald, maar ook een aantal informatieve boeken

en verhalenbundels, en bij uitzondering poëzie en één toneelstuk. Hij verkrijgt zijn vertaalopdrachten doorgaans door zelf contact op te nemen met uitgeverijen.

Uit briefwisselingen met uitgeverijen blijkt wel dat Schalekamp als vertaler zeer divers werd ontvangen bij de redacteurs en het lezerspubliek; uitgeverij Contact vroeg zich dan ook af of het mogelijk was dat Schalekamp op dat moment nog te weinig uit het Engels had vertaald om de teksten volledig te kunnen begrijpen. Als oplossing stelde hij aan de uitgeverij voor dat hij een (Engels) werk eerst zou lezen en dan aangeven of hij het werk aan zou kunnen en dat hij eventueel een proefvertaling zou kunnen maken (Contact aan Schalekamp, 25-01-1963). De uitgeverij ging hier mee akkoord, maar liet in latere briefwisselingen nog regelmatig weten dat werken van zijn hand toch wel bekritiseerd werden. Schalekamp verklaarde dit zelf door problemen bij de oorspronkelijke auteur neer te leggen en doordat sommige werken hem wel liggen en anderen niet (Schalekamp aan Contact, 29-01-1963). Rond 1969 had hij inmiddels zoveel kritiek ontvangen dat hij bang was dat hij zijn kunde om te vertalen of zelfs het Nederlands begon te verliezen.

Schalekamp vertaalt het liefst literatuur, maar vertaalt ook niet-literair werk met liefde, zolang het maar goed geschreven is. In 1963 gaf hij aan uitgeverij Contact wel aan dat het zijn grote wens was ook een toneelstuk te vertalen (Schalekamp aan Contact, 29-01-1963). Favoriete auteurs om te vertalen zijn er niet. Wel vertelde hij in ons interview dat hij in het bijzonder tevreden is over zijn vertaalwerk voor de romans van Marguerite Duras. Hij heeft voor een project samengewerkt met andere vertalers, maar werkt toch het liefst alleen.

#### *1.1.5. Prijzen, subsidies en andere financiën*

Schalekamp heeft geen prijzen gewonnen voor zijn vertalingen, maar ontvangt wel geregeld subsidies van de Stichting Fonds voor de Letteren. Hij ontvangt werkbeurzen en daarnaast ook honoreringen. Over prijzen en subsidies voor eigen werk is niets bekend. Uit zijn briefwisseling met uitgeverijen blijkt dat hij met de

voorschotten die hij verkreeg moeilijk rondkwam en regelmatig te kampen had met financiële problemen en stelt dat hierdoor de kwaliteit van zijn vertalingen soms door de “jacht van het werken” minder goed was (Schalenkamp aan Contact 12-01-1963).

## 1.2. C.A.G. van den Broek (1935-1990)

Cornelis Andries Gerardus van den Broek, roepnaam Kees, is geboren op 13 januari 1935 te Rijswijk. Later verhuisde hij naar Zoetermeer, waar hij een huis met anderen deelde (dankwoord Nijhoffprijis). Hij stierf op 14 juli 1990 op 55-jarige leeftijd in Leidschendam ten gevolge van een ongeneselijke ziekte, zo blijkt uit zijn overlijdensadvertentie. Vermoedelijk is hij christelijk opgegroeid, of later aanhanger van het christendom geworden, aangezien hij in zijn woonplaats Zoetermeer bij een kerkgemeenschap was aangesloten. Hij had geen vrouw en kinderen, blijkt uit zijn rouwadvertentie.

### 1.2.1. Vertalerloopbaan

Van den Broek startte zijn carrière als vertaler in 1962 met het boek *Generaals sterven in bed*, een vertaling van *Generale sterben im Bett* geschreven door G. Rossen. Hij vertaalde vanuit het Engels, Duits, Frans, Spaans; de nadruk ligt hierbij gedurende zijn gehele carrière vooral op Engels en in het begin van zijn carrière vertaalde hij ook veel vanuit het Duits, wat later verschoof naar Spaans. Hij heeft vooral romans vertaald en was de vaste vertaler van de Amerikaanse auteur John Irving. Naast romans heeft Van den Broek ook een aantal informatieve boeken, verhalenbundels en (informatieve) kinderboeken vertaald.

Hij is als vertaler altijd bijzonder op de achtergrond gebleven en heeft slechts één tekst gepubliceerd van eigen hand, nadat hij de Martiunus Nijhoffprijis had gewonnen: zijn dankwoord. Hierin probeerde hij de aandacht te vestigen op de financiële toestand waar professionele vertalers mee te maken hadden en hebben, en wilde hij vooral uiten dat hij erg gelukkig was als vertaler en niets liever deed. Hij heeft vertaald tot aan zijn dood in 1990 en na zijn dood zijn nog herdrukken van eerder vertaalde werken uitgegeven. Voor zover bekend is Van den Broek alleen werkzaam geweest als vertaler.

### 1.2.2. Prijzen en subsidies

In februari van 1974 won Van den Broek op 38-jarige leeftijd de Martinus Nijhoffprijs voor de roman *Honderd jaar eenzaamheid* van Gabriel García Márquez (oorspr. *Cien años de soledad*). Het juryrapport vermeldt dat Van den Broek met deze vertaling heeft aangetoond over een grote creativiteit te beschikken. Hij heeft een aantal keren subsidie ontvangen van de Stichting Fonds voor de Letteren, met name voor zijn vertaalwerk van het werk van John Irving.

## 2. Oeuvre-analyse

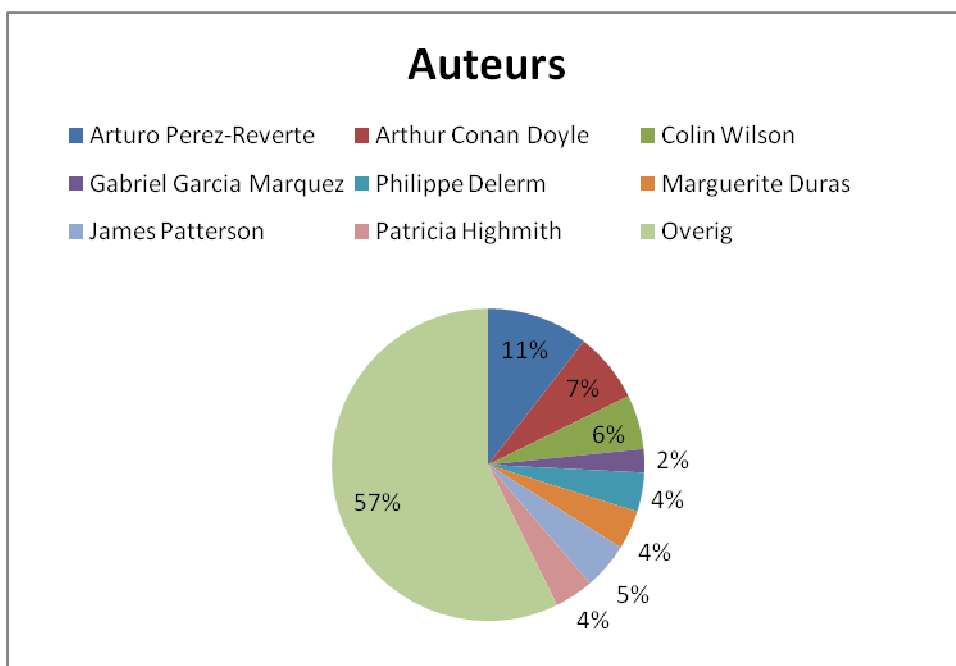
### Inleiding

In dit hoofdstuk analyseren we de oeuvres van Schalekamp en Van den Broek, om op die manier een compleet overzicht te krijgen van hun vertaalcarrières.

#### 2.1. J.A. Schalekamp

Voor zover wij hebben kunnen achterhalen heeft Jean Schalekamp in zijn carrière 200 vertalingen gemaakt. Wat gelijk opvalt is dat dit werken van 124 verschillende auteurs zijn. Van acht auteurs heeft hij 3 of meer boeken vertaald, in totaal bedragen die vertalingen 43% van zijn oeuvre. Van die acht vaste auteurs valt met name de Spaanse schrijver Arturo Pérez-Reverte op, Schalekamp vertaalde 13 boeken van zijn hand. Verder vertaalde hij wat vroege werken van Gabriel García Marquez, de auteur waarvan C.A.G. van den Broek later *Honderd Jaar Eenzaamheid* zou vertalen en hiervoor de Nijhoffprijs kreeg, één van de weinige links die wij tussen deze twee vertalers hebben gevonden.

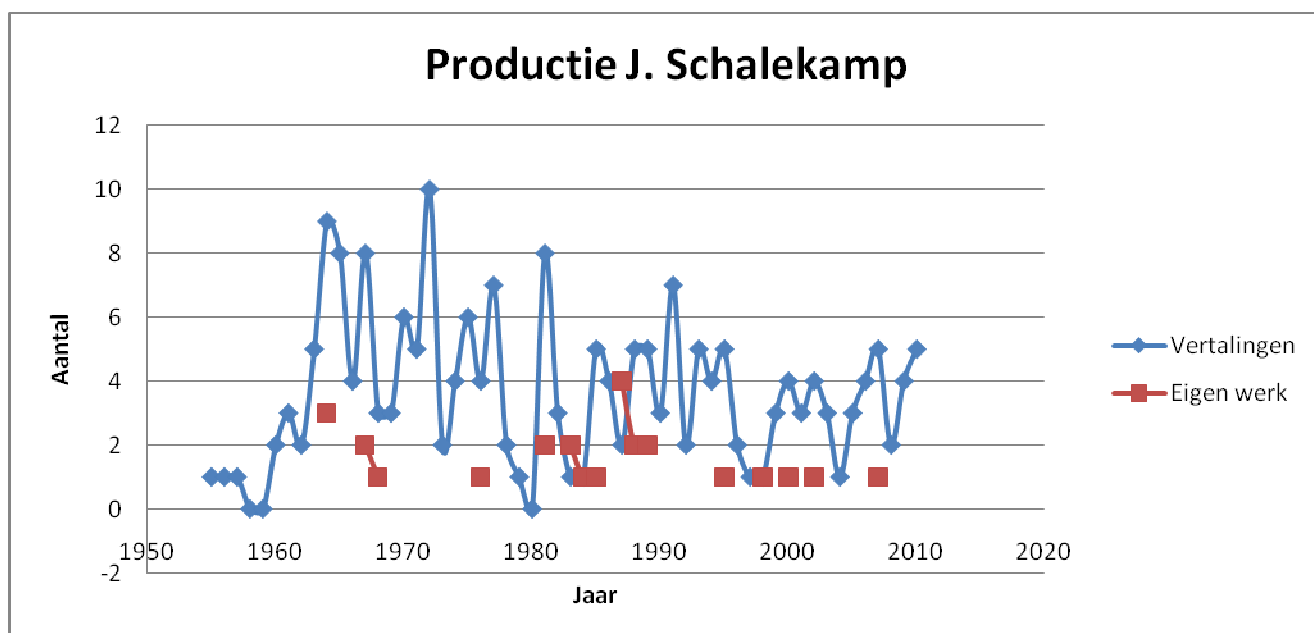
Grafiek 1:



Het oeuvre van Jean Schalekamp bestaat uit titels waarbij hij als vertaler heeft opgetreden alsook 29 titels waarvan hij de oorspronkelijke auteur is. Enkele hiervan zijn ook herdrukt en in totaal verschenen 45 titels van verschillende drukken op zijn naam. Bij de originele werken zijn twee voorname vormen te onderscheiden: romans en reisgidsen. Opvallend is dat ook deze titels regelmatig in, met name Spaanse, vertalingen verschenen.

Jean Schalekamp's eerste vertaling, *Ik beken*, uit het Duits stamt uit 1955. Om een beter beeld van zijn activiteit te krijgen hebben wij alle eerste drukken die door Schalekamp hetzij als vertaling, hetzij als eigen werk gepubliceerd zijn (grafiek 2). In de jaren daarna vertaalde hij één boek per jaar en ook een aantal jaar niets. Vanaf 1960 stijgt zijn productie naar meer dan 2 boeken per jaar, pas in 1979 zakt hij voor het eerst onder dat niveau. Opvallend zijn met name de hoge pieken in 1964, 1965, 1967, 1972 en 1981 waarnaar acht of meer vertalingen van hem worden gepubliceerd. Gezien het grillige verloop van de grafiek, hoge waarden worden afgewisseld door veel lagere waarden, mag aangenomen worden dat de daadwerkelijke vertaling van deze werken veel gelijkmatiger plaatsvond, we zien hier immers alleen de publicatie ervan. Zijn gemiddelde productie ligt op 3.6 boeken per jaar.

Grafiek 2



Jaren	Gemiddelde productie
1955-1960	0,8
1961-1970	5,1
1971-1980	4,1
1981-1990	3,7
1991-2000	3,4
2001-2010	3,4

### 2.1.1. Bestsellers (>5 drukken)

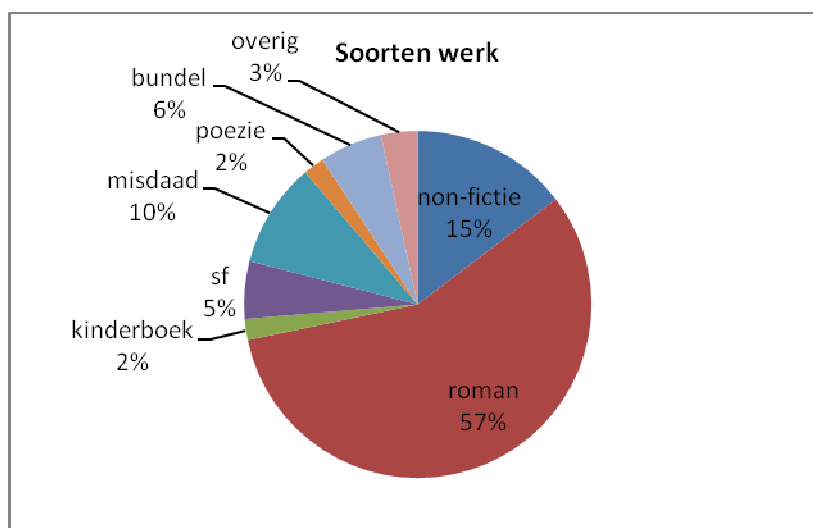
We hebben ook gekeken naar de bestsellers van Schalekamp, hieronder verstaan we in zijn geval boeken waar vijf of meer drukken van zijn verschenen. Hierbij valt het op dat er drie talen vertegenwoordigd zijn. Zijn meest herdrukte werk, *Luz*, is een roman van de Argentijnse schrijfster Elsa Osorio. Haar nieuwste boek, *Uitweg*, is niet door Schalekamp vertaald maar door Rikkie Degenaar (*Uitweg*). Van deze bestsellers zijn de vertalingen van Schalekamp gebruikt bij de meest recent verschenen druk. Wel vonden we bij *Het Geheim der Wijzen* de aantekening “Onder redactie van Anne Lohnberg”, of er ook drukken van dit boek zijn verschenen waar dit niet het geval was hebben wij niet kunnen achterhalen. Ook valt op dat de laatste druk van *Het Italiaanse Meisje* uit 1976 dateert.

Tabel 1:

Titel	Drukken	Taal	Auteur
Luz: Na twintig jaar licht	11	Spaans	Osorio
Het kwade uur	9	Spaans	García Marquez
Het geheim der Wijzen	7	Spaans	Ábalos
De grote reis	6	Frans	Semprun
Het Italiaanse meisje	5	Engels	Murdoch
Tulpenkoorts	5	Engels	Muggoch

Jean Schalekamp vertaalt met name fictie, waarvan het overgrote deel romans. Ook in het misdaadgenre is hij actief, drie (Highsmith, Patterson, Conan Doyle) van zijn acht meest vertaalde auteurs schrijven in dit genre. Verder vertaalt Schalekamp veel non-fictie, onder andere op het gebied van reizen en geschiedenis. Uit de correspondentie die wij tussen hem en zijn uitgevers hebben gevonden, bleek dat hij dan wel een voorkeur had voor romans maar ook graag ander werk aannam om zo in zijn levensonderhoud te voorzien.

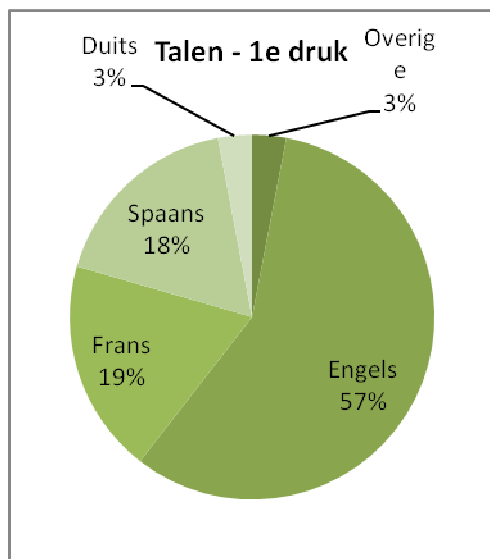
Grafiek 3



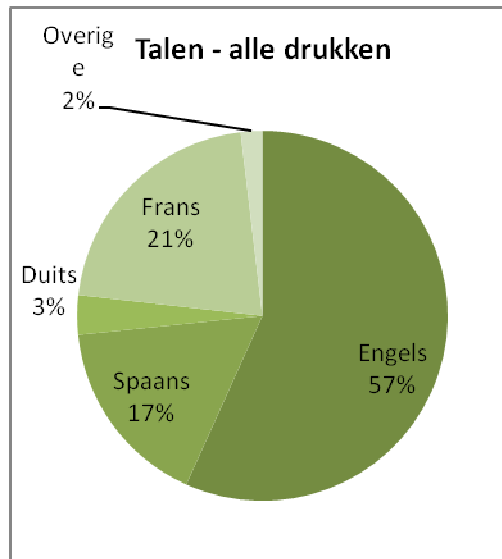
### 2.1.2. Talen

Jean Schalekamp vertaalde met name uit het Engels, Frans en Spaans. Ook vertaalde hij aan het begin van zijn carrière uit het Duits en heeft hij een aantal vertalingen uit exotische talen als Russisch en Turks gemaakt, deze echter met behulp van een tussentaal. Om te kijken uit welke taal zijn vertalingen het populairst zijn, hebben wij onderscheid gemaakt tussen boeken die maar in één druk verschenen zijn en boeken die in meerdere drukken zijn verschenen. Opvallend is dat de percentages nauwelijks veranderen, sterker nog, bij Engels blijft dit percentage exact gelijk. Qua populariteit zit er dus weinig verschil tussen de verschillende brontalen.

Grafiek 4



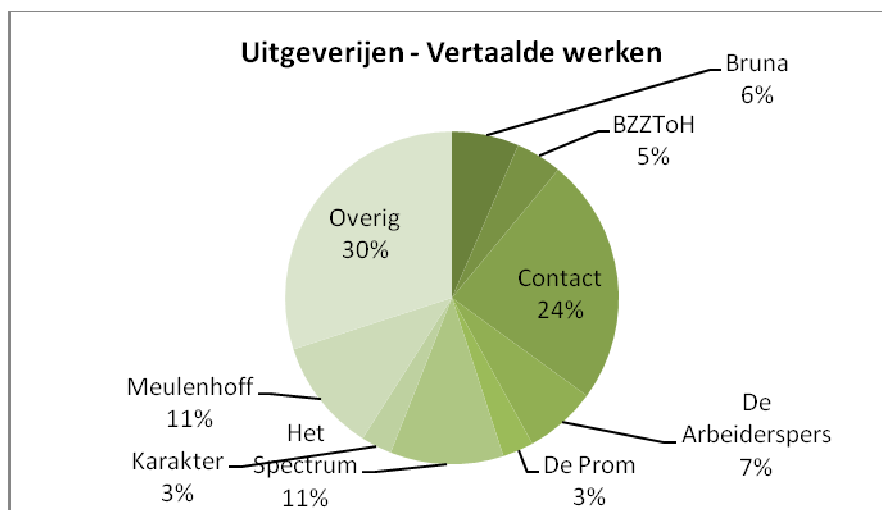
Grafiek 5



### 2.1.3. Uitgeverijen

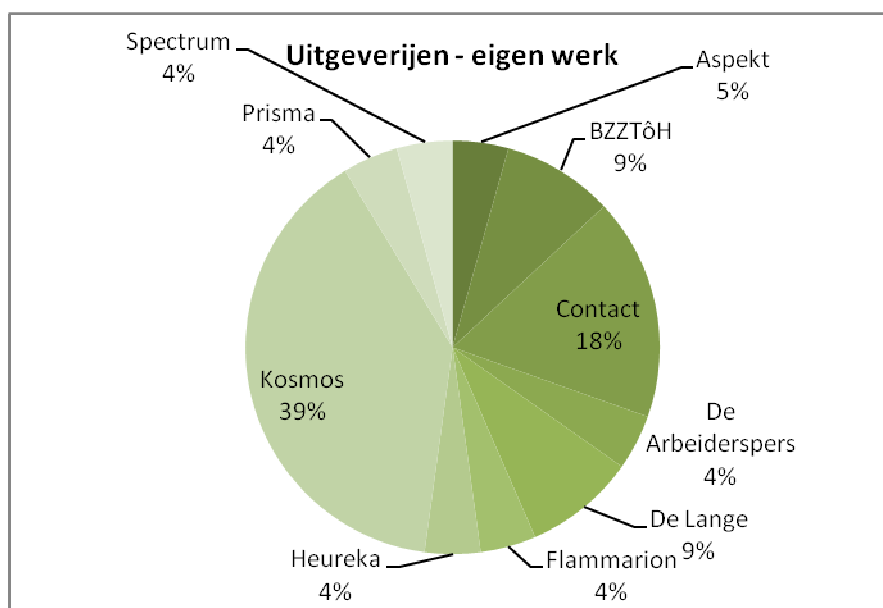
Als we de gegevens van Schalekamp filteren op 1<sup>e</sup> druk en Schalekamp uitzonderen als originele auteur komen we op precies 200 titels. Van deze werken publiceerden acht uitgeverijen meer dan vijf vertalingen van hem. Veruit de meeste publicaties (48 stuks) verschenen bij Uitgeverij Contact. Verder valt ook op dat er een groot aantal uitgeverijen is waarvoor hij juist maar een of twee titels vertaalde. Uit het diagram hieronder blijkt dat de uitgeverijen waarvoor hij meer dan vijf titels vertaalde 70% van zijn gehele productie beslaan.

Grafiek 6



In onderstaand diagram zien we de uitgevers waarbij het eigen werk van Schalekamp gepubliceerd werd. Het grote aandeel van Uitgeverij Kosmos, een uitgeverij van non-fictie, is te verklaren door de verschillende reisgidsen die hij schreef. Zijn romans werden bij verschillende uitgeverijen gepubliceerd, waarbij Uitgeverij Contact, de uitgever die ook een groot aantal van zijn vertalingen publiceerde, de grootste rol inneemt.

Grafiek 7



Daarnaast hebben we onderzocht in welke periodes Schalekamp actief is geweest voor welke uitgever, hierbij hebben we enkel gekeken naar zijn vertalingen.

Uitgever:	Aantal 1e drukken:	Jaren:
Bruna	13	1960-2002
BZZToH	9	1990-2000
Contact	48	1962-1994
De Arbeiderspers	14	1974-2006
De Prom	6	1993-2000
Het Spectrum	22	1977-1999
Karakter	6	2008-2010
Meulenhoff	22	1961-2007
Overig	60	1955-2010

Met veel van zijn uitgevers onderhoudt Schalekamp dus een relatie die vaak decennia lang duurt. In het interview dat wij met hem hielden refereerde hij ook aan het feit dat hij nog steeds wel eens “verlegen zit om werk” en dan zelf contact opneemt met uitgeverijen. De relatief recente totstandkoming met Karakter is hier echter geen resultaat van: de boeken van Pérez-Reverte zijn van uitgever gewisseld en daar zijn daar opnieuw uitgegeven.

#### *2.1.4. Onderzoeksvragen:*

*In de vertaling van welke auteurs, in welke taal, in welke tijd, voor welke uitgevers is Schalekamp werkzaam geweest? Welke opvallende patronen zijn hierin te ontdekken?*

Voor het beantwoorden van deze vraag hebben wij ervoor gekozen bovenstaande grafieken en tabellen op te stellen om zo een overzichtelijker beeld te krijgen van het omvangrijke oeuvre van Jean Schalekamp. Hieruit leiden wij dan ook het volgende af: Jean Schalekamp is sinds 1955 actief als vertaler uit het Spaans, Engels, Frans en Duits, hij vertaalt voor een grote verscheidenheid aan auteurs en uitgeverijen. Opvallend hieraan is het feit dat zijn oeuvre geen duidelijke specialisatie kent, noch op het gebied van taal, noch op schrijver of genre. Tevens stellen wij vast dat het zwaartepunt van zijn carrière qua productie heeft gelegen in de jaren zestig, maar dat tegelijkertijd zijn productie een zeer grillig verloop heeft gekend. Hij heeft enkele vaste auteurs waarvan Arturo Perez-Reverte de voornaamste is, zijn belangrijkste opdrachtgever is Uitgeverij Contact.

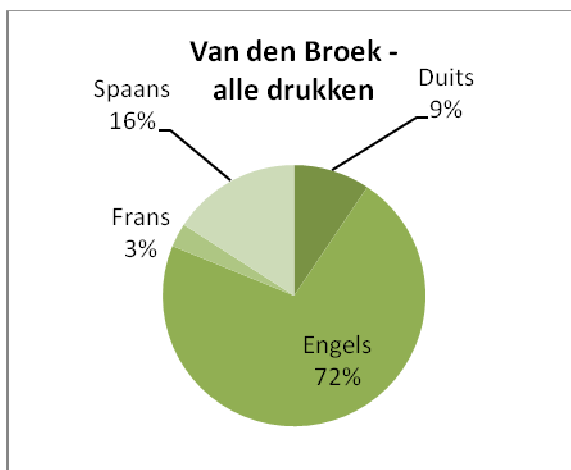
*Welke ontwikkelingen zijn waar te nemen binnen het oeuvre van Schalekamp?*

De belangrijkste conclusie die deze oeuvre analyse heeft opgeleverd, is het feit dat de carrière van Schalekamp buitengewoon veelzijdig is. Uit de correspondentie tussen Schalekamp en zijn uitgevers blijkt het beeld dat hij dan wel zijn voorkeuren had, maar in principe alles aannam. De vaste relaties met uitgevers en zijn hoge productie zijn de enige constanten in zijn oeuvre.

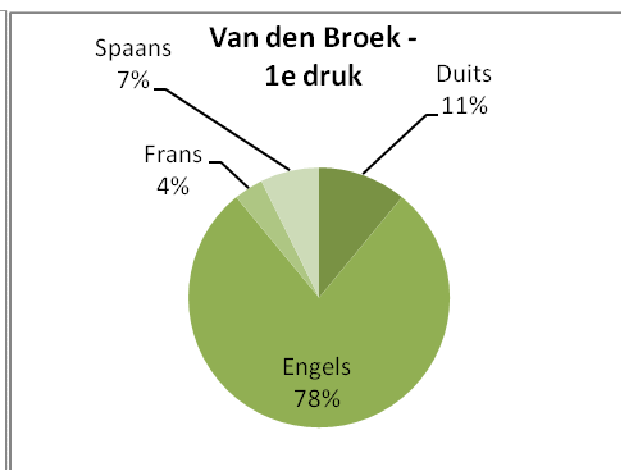
## 2.2. C.A.G. van den Broek

Van de hand van Van den Broek verschenen in zijn carrière 84 verschillende eerste drukken, deze werden geschreven door 70 individuele auteurs: een zeer verscheiden oeuvre. Uit onderstaande grafieken valt af te lezen dat Van den Broek met name uit het Engels vertaalde maar dat zijn Spaanse vertalingen relatief veel vaker herdrukt werden. Het relatieve verschil tussen Spaans als 1<sup>e</sup> druk of in het totaal is 228%, de populariteit van schrijver Gabriel García Marquez speelt hier een duidelijke rol. Deze grafieken zijn tot stand gekomen op basis van de door ons samengestelde bibliografie en bevatten dan ook alleen de daarin opgenomen gegevens.

Grafiek 1

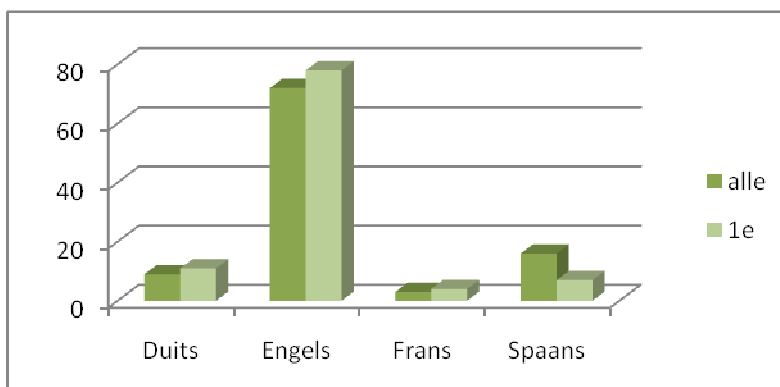


Grafiek 2



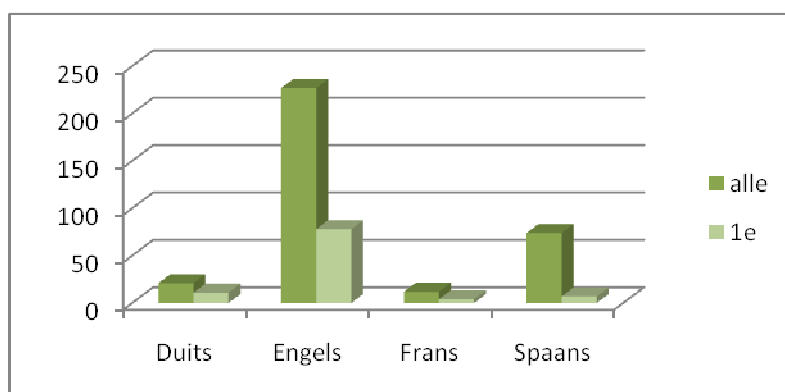
Vergelijking tussen eerste drukken en alle drukken opgenomen in onze bibliografie:

Grafiek 3.1.



Dit beeld is echter vertekend, in onze bibliografie zijn 17 drukken van *Honderd Jaar Eenzaamheid* opgenomen, dit betreft echter alleen de beschikbare drukken in de Nederlandse bibliotheken. Inmiddels is men echter bij de 63<sup>e</sup> druk, het beeld dat in de grafieken wordt gevormd is dan ook niet compleet. Er van uitgaande dat alle drukken die ontbreken in onze bibliografie ook door Van den Broek zijn vertaald en zijn uitgegeven, levert dat een ander beeld op:

Grafiek 3.2.



Daarnaast hebben wij ook specifiek gekeken naar de verdeling tussen Spaans en Engels in de bestsellers. Voor Van den Broek hebben wij daar de grens gesteld op werken die meer dan 10 maal herdrukt.

#### 2.2.1. Bestsellers (>10 drukken)

Opvallend is dat ondanks het feit dat C.A.G. van den Broek al twintig jaar dood is, zijn nog geen van zijn bestsellers opnieuw vertaald. Er is wel sprake geweest van een nieuwe vertaling van *Honderd Jaar Eenzaamheid*, echter de laatste druk die in 2010 bij Uitgeverij Meulenhoff verscheen, is nog gewoon de originele vertaling van Van den Broek.

<b>Tabel 1</b>			
Titel:	Drukken:	Taal:	Auteur:
Honderd jaar eenzaamheid	63	Spaans	Garcia Marquez
De wereld volgens Garp	36	Engels	Irving
Gelijk oversteken	27	Engels	Dahl
Bidden wij voor Owen Meany	20	Engels	Irving
De regels van het Ciderhuis	18	Engels	Irving
Hotel New Hampshire	17	Engels	Irving
De watermethodeman	13	Engels	Irving

Opvallend aanwezig in deze tabel is de Amerikaanse schrijver John Irving. De titels die hierin zijn opgenomen volgen elkaar op (enkel onderbroken door *Het huwelijk van 158 pond*, wat wel door van den Broek werd vertaald maar minder succesvol was). Alle werken van Irving die tot aan het overlijden van Van den Broek zijn verschenen, werden ook door hem vertaald, daarna werd Sjaak Commandeur de vaste vertaler.

Grafiek 4



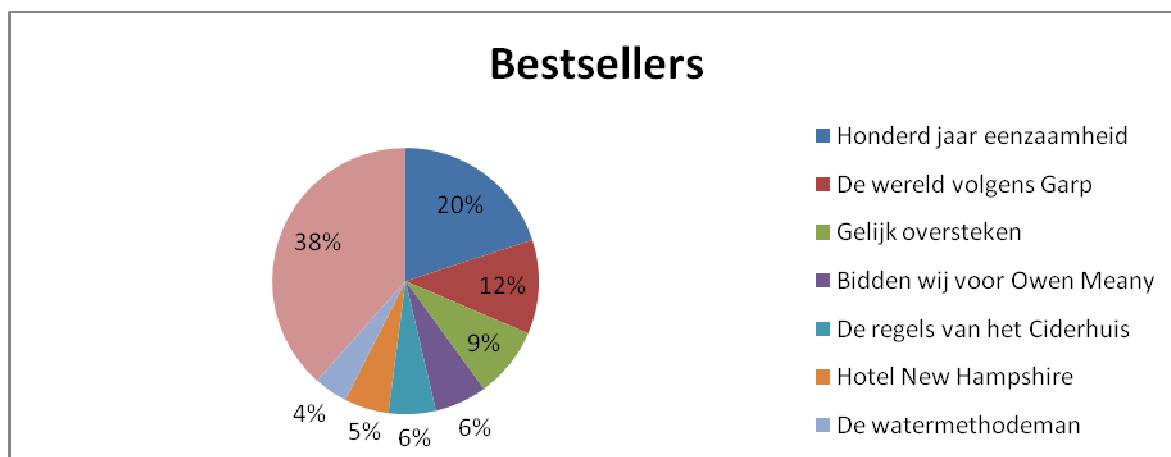
Grafiek 5



Om deze verdeling te bekijken per uitgeverij is lastig, met name de werken van John Irving zijn regelmatig van uitgeverij gewisseld, wij hebben dan ook besloten dit hier niet verder uit te werken.

Hieronder hebben wij een grafiek samengesteld waarin de plaats van deze bestsellers worden vergeleken met de andere vertaalde werken. Het roze vlak (overige werken) bedraagt hier 38% van het gehele oeuvre.

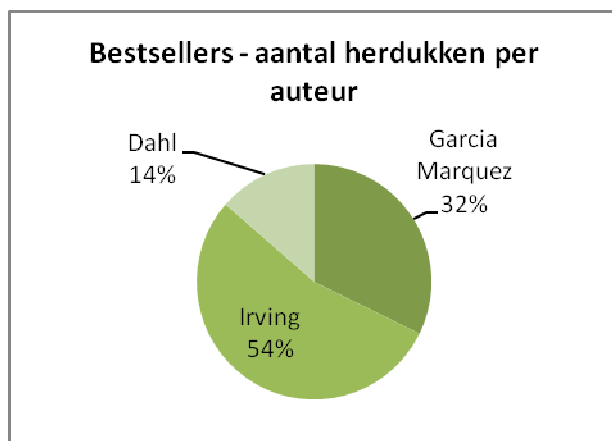
Grafiek 6



Daarnaast hebben we gekeken naar de verdeling van de auteurs onder zijn bestsellers, voorop staat dat John Irving in deze lijst 5 keer voorkomt, Garcia Marquez en Roald Dahl beide één maal. Als je alle herdrukken meetelt, komt echter een ander beeld naar voren in de verdeling. Deze grafiek geeft echter alleen inzicht in het aantal herdrukken, interessant zou zijn te zien in welke oplage elke herdruk verscheen, wij hebben dit echter niet kunnen achterhalen en met onvolledige gegevens is een beeld hiervan niet representatief.

Als je echter de werken van de drie bestsellerauteurs afzet tegen de rest van zijn oeuvre, enkel eerste drukken, levert dat het volgende beeld op: Van Garcia Marquez vertaalde hij 3 werken, van John Irving 7 en van Roald Dahl 2. Deze drie auteurs vertegenwoordigen dus slechts 17.1% terwijl zij in grafiek 6 te zien is dat zij op het totaal aantal drukken alleen al met hun bestsellers 62% vertegenwoordigen van alle publicaties.

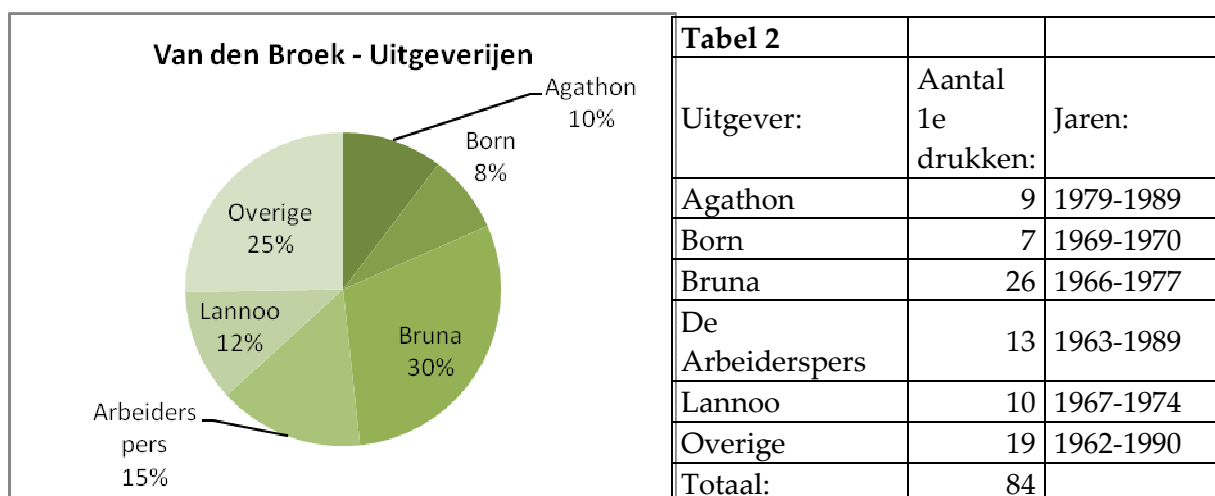
Grafiek 7



### 2.2.2. Verdeling per uitgeverij

In de analyse het werk van Van den Broek blijkt al snel dat hij een aantal vaste uitgeverijen had, de vijf uitgeverijen waar hij het meest voor werkte waren Bruna, Arbeiderspers, Agathon, Born en Lannoo. Andere uitgeverijen beslaan maar een kwart van zijn werken, minder nog dan alleen al zijn werkzaamheden voor uitgeverij Bruna. Deze analyse is tot stand gekomen door de gegevens uit de bibliografie te filteren op basis van enkel eerste drukken, tevens hebben we alle sublabels van uitgeverijen (Terra Lannoo, Zwarte Beertjes etc.) onder de hoofduitgeverij geschaard.

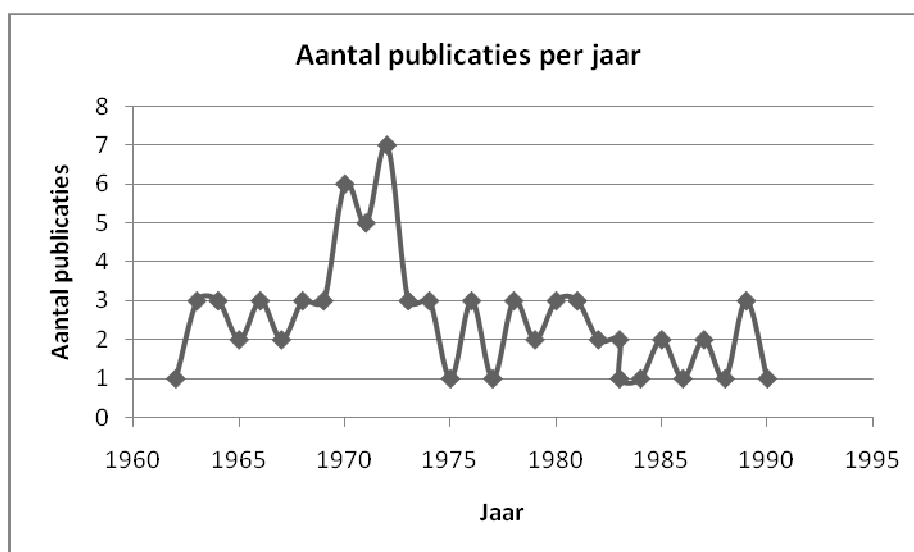
Grafiek 8



Tabel 2		
Uitgever:	Aantal 1e drukken:	Jaren:
Agathon	9	1979-1989
Born	7	1969-1970
Bruna	26	1966-1977
De Arbeiderspers	13	1963-1989
Lannoo	10	1967-1974
Overige	19	1962-1990
Totaal:	84	

Verder hebben we gekeken naar het aantal publicaties per jaar. Uit deze gegevens hebben wij afgeleid wat de gemiddelde productie van Van den Broek per jaar was en in welke jaren hij bovengemiddeld veel publiceerde. Zijn productiefste jaren waren duidelijk 1970-1972 waarin hij respectievelijk 6, 5 en 7 boeken publiceerde. Gemiddeld lag zijn productie lager, tussen de 2 en 3 boeken: 2,53 boeken per jaar.

Grafiek 9



Jaren	Gemiddelde productie
1962-1970	2,9
1971-1980	3,1
1981-1990	1,7

Als je kijkt naar de jaren waarin Van den Broek actief was voor zijn voornaamste uitgevers (tabel 2), blijkt daaruit dat hij daarvoor langere perioden actief was, met uitzondering van Born. Bij Born vertaalde hij in die periode zeven boeken van zeven verschillende auteurs, wel allemaal vanuit het Engels. Waarom deze intensieve samenwerking zo snel weer ten einde kwam, is ons onduidelijk. De andere samenwerkingen duurden aanmerkelijk langer, bij De Arbeiderspers zelfs 26 jaar.

Onder het kopje 'overige' vallen onder andere Meulenhoff (4), Pax (4), Van Tuyl (3), Stichting Uitgeverij XL (2).

### 2.2.3. *Invloed Nijhoff prijs*

In 1974 won Van den Broek de Nijhoff prijs, het zou voor de hand liggen dat de vraag van uitgeverijen naar hem hierdoor positief beïnvloed is. Dit blijkt echter niet uit de gegevens die wij hier zien, het jaar na de Nijhoff prijs zakt zijn productie zelfs naar slechts één titel, het laagste aantal sinds de start van zijn carrière in 1962. Eerder zagen we al dat slechts 7% van de eerste drukken die gepubliceerd werden, een vertaling vanuit het Spaans was. Aangezien de Nijhoffprijs werd toegekend voor zijn gehele Spaanse oeuvre, in het bijzonder *Honderd Jaar Eenzaamheid*, is dit opvallend te noemen. Om nauwkeuriger te zien welke invloed het winnen van de prijs op zijn werkzaamheden had, hebben dan ook gekeken in welke jaren hij uit welke talen vertaalde.

Van den Broek had tot aan het winnen van de Nijhoffprijs slechts twee Spaanstalige romans vertaald, beide van García Marquéz. Interessant is dan ook om te kijken hoe dit verder gaat na het winnen van de prijs: hij vertaalt daarna nog een drietal kinderboeken en verder niets meer uit het Spaans, terwijl hij toch nog 39 titels zou vertalen tot zijn overlijden in 1990. Het is ook opvallend dat hij geen andere werken van García Marquéz meer vertaalt, een andere bekende roman *Liefde in Tijden van Cholera* werd bijvoorbeeld in 1986 door Mariolein Sabarte Belacortu vertaald (Nieuws). Gabriel Garcia Marquéz won in 1982 de Nobelprijs voor de literatuur (The Nobel Prize in Literature 1982), waardoor de interesse in zijn werk drastisch zou toenemen en de uitgever juist een gerenommeerd vertaler als Van den Broek opnieuw zou inzetten. Wij hebben in ons onderzoek geen reden kunnen vinden waarom dit niet is gebeurd en of dat aan de uitgever of Van den Broek zelf lag. Wellicht dat hij op dat moment vanwege zijn gezondheid hiervan af gezien heeft.

#### 2.2.4. Onderzoeksvragen:

*In de vertaling van welke auteurs, in welke taal, in welke tijd, voor welke uitgevers is Van den Broek werkzaam geweest? Welke opvallende patronen zijn hierin te ontdekken?*

Van den Broek vertaalde van 1962 tot aan zijn dood in 1990, 84 werken, het overgrote deel hiervan uit het Engels maar ook enkele werken uit het Spaans, Duits en Frans. Zijn productie lag rond de twee werken per jaar, het zwaartepunt van zijn productie lag duidelijk begin jaren zeventig. Hij vertaalde met name romans en korte verhalen, waarbinnen misdaad en science fiction weer een grote rol innemen. Opvallend is de geringe invloed van de Nijhoffprijs op zijn hoeveelheid en soort werk die hij daarna zou vertalen. Hij werkte als vaste vertaler van John Irving en zijn grootste opdrachtgever was uitgeverij Bruna. Zijn absolute bestseller is *Honderd Jaar Eenzaamheid* van Gabriel García Márquez waarvan tot op heden 63 drukken verschenen.

*Welke ontwikkelingen zijn waar te nemen binnen het oeuvre van Van den Broek?*

Opvallend is dat hij de laatste tien jaar van zijn carrière enkel uit het Engels vertaalde. Naast zijn vaste werk voor John Irving en zijn succes van García Márquez vertaalde hij met name in het tweede deel van zijn carrière werken van enkele grote en zeer bekende literaire auteurs als Updike, Ishiguro en Dahl. Daarbij valt op dat het vaak maar om één werk van een auteur gaat, hij leek hier geen vaste opdrachtgevers veilig te stellen. Ook de terugval in productie na 1972 valt op, het feit dat zijn productie rond de twee boeken per jaar lag, is ook te relateren aan het niveau van de werken die hij vertaalde: moeilijke literaire werken nemen nu eenmaal meer tijd in beslag dan het gemiddelde moordmysterie. Verder valt op dat hij met name vroeg in zijn carrière langdurige samenwerkingsverbanden met uitgeverijen had, later zouden Agathon en De Arbeiderspers zijn meest voorkomende opdrachtgevers zijn. Ook het soort uitgeverij waar hij voor werkte is dus wel degelijk veranderd, van het algemene en grote Bruna naar de chique Arbeiderspers.

### 2.3. Vergelijking

In de vergelijking van de oeuvres van Schalekamp en Van den Broek zien we op het eerste gezicht een aantal overeenkomsten. Zo vertalen beide vanuit Frans, Duits, Spaans en Engels en zien we dat ze voor een grote verscheidenheid van auteurs vertaalden. Daarnaast zien we een aantal belangrijke verschillen. Het oeuvre van Schalekamp kenmerkt zich door een zeer hoge en veelzijdige productie. Waar het oeuvre van Van den Broek voornamelijk bestaat uit romanvertalingen, zien we bij Schalekamp ook veel non-fictie en eigen werk. Hierbij is wel belangrijk aan te tekenen dat ze carrière van Schalekamp inmiddels twee maal zo lang is als die van Van den Broek.

Bij Van den Broek zien we een rustiger verloop, hij heeft in John Irving een vaste bronauteur waarvan het werk in Nederland goed verkoopt, anders dan bij Pérez-Reverte waar de vertalingen van Schalekamp aanzienlijk minder in nieuwe drukken zijn verschenen. Tevens valt bij Van den Broek het enorme succes van *Honderd jaar eenzaamheid* op. Hoewel het ons niet duidelijk is waarom Van den Broek ervoor gekozen heeft zijn productie vrij laag te houden, zou een reden kunnen zijn dat hij vanwege de financiële successen van dit boek en de werken van Irving kritischer kon zijn op het werk dat hij aannam. Bij Schalekamp zien we juist een ander beeld, hij vertaalt nog steeds en geeft ook aan alles aan te nemen vanwege zijn beperkte inkomen.

### 3. Receptie van werk

In dit hoofdstuk bespreken we hoe de werken van de vertalers werden ontvangen. Dit doen wij aan de hand van verscheidene bronnen, waarin de meningen van derden naar voren komen. De 'derden' zijn instituties als Uitgeverij Contact en individuen als wetenschappelijke onderzoekers, recensenten en andere vertalers. Ten tweede behandelen we de receptie van de vertaalde werken. We beginnen met de receptie van Schalekamps werk, waarover een aantal dingen te zeggen valt. Daarna zullen we ons over de kritieken op werk van Van den Broek buigen.

#### 3.1. J.A. Schalekamp: hoe worden zijn vertaalde werken ontvangen?

##### 3.1.1. *Het institutionele perspectief: Uitgeverij Contact*

We hebben enkele vertaalopvattingen gevonden van Uitgeverij Contact. De opvattingen hebben voornamelijk betrekking op de jaren '60 tot en met '70, aangezien de briefwisselingen die we hebben gevonden grotendeels in die jaren hebben plaatsvonden. De brieven gaan over een aantal van Jean Schalekamps eerste vertaalde werken uit het Frans en het Engels.

Opvallend is de naar onze mening vriendelijke en toegeeflijke houding die de uitgeverij aannam met betrekking tot de (eerste) vertalingen uit het Frans en het Engels van Jean Schalekamp. Zoals uit de genoemde briefwisseling bleek, voldeden deze lang niet altijd aan de verwachtingen van de uitgeverij. Zijn werk moest dikwijls gecorrigeerd worden door andere vertalers zoals John Vandenberg en redacteuren als de heer Foeken en Maurice Pezet. G.P. de Neve en mevrouw Terwogt waren toentertijd de contactpersonen van Jean Schalekamp. In de brieven werd Jean Schalekamp op een nette manier op zijn 'fouten' gewezen. Zo waren ze van mening dat hij 'fouten' maakte met betrekking tot de semantiek (interpretatie), het woordniveau of de stijl. De Neve antwoordt in de brief van 10 april 1962 over de vertaling van *Les Petits Enfants du Siècle* van Christiane Rochefort dat hij de Franse

vertaling uitstekend vindt, maar hij heeft “bezwaar tegen sommige termen die in ons kuise Nederland zo ruw klinken (...)”.

Binnen de uitgeverij werd bovendien gespeculeerd over zijn vertaalcompetenties, vooral met betrekking tot de Engelse taal en in mindere mate tot het Frans. Ook is er veel kritiek over de Nederlandse vertaling van *Provence*. In de brief van 17 mei 1962 van de Neve aan Schalekamp schrijft hij: “Een aantal passages leken ons voor een Nederlandse lezer volkomen duister. (...) Het lijkt ons wel gewenst dat de lezers hier in Nederland zo goed mogelijk begrijpen waar het om gaat.” De uitgeverij vindt het belangrijk dat de vertaling is geschreven in begrijpelijk Nederlands. Deze opvatting wordt bevestigd in de laatste brief, gedateerd op 7 maart 1963. De Neve zegt namelijk dat men bij de vertaalde werken van Duras, Rochefort en Colin Wilson “nergens het gevoel heeft een vertaling in handen te hebben, maar een oorspronkelijk Nederlands werk.”

Een andere vertaalopvatting die de uitgeverij lijkt te hebben, is dat een vertaler uit meerdere talen en zelfs dialecten kan vertalen zonder daarvoor te hebben gestudeerd. Het initiatief om vanuit het Spaans te vertalen kwam namelijk niet vanuit de vertaler zelf. Zo neemt de Neve in dezelfde brief van 7 maart 1963 aan dat Jean Schalekamp het wel aan zal durven om vanuit het Spaans te vertalen en biedt hem met dat doel Spaans vertaalwerk aan.

In het algemeen is het beeld dat door de uitgeverij geschetst wordt over de vertaalde werken van Jean Schalekamp positief. Zo krijgen de *Les Petits Enfants du Siècle* (*Kindertjes van deze eeuw*) van Christiane Rochefort, *Adrift in Soho* (*Bohèmiens in Soho*) van Colin Wilson en een vertaling van Marguerite Duras een positief oordeel van de Neve (07-03-1963).

#### *Kritiek van vertaler John Vandenberg*

Vandenberg maakte voor Contact een correctielijst bij Schalekamps vertaling van *The Morning and the Evening* (14 februari 1963), waarvoor de kosten overigens op Schalekamp werden verhaald. In deze lijst haalt hij er een heleboel fouten uit die

naar zijn mening niet acceptabel waren. Zo kwam bijvoorbeeld de zin “vanuit het diepst van zijn longen” in zijn vertaling voor, waar volgens Vandenbergh “zo hard hij kon” volstond. Ook maakt Schalekamp een groot aantal fouten op woordniveau. Zo vertaalde hij “frozen mound” met “bevroren mond”, “when” vaak met “terwijl” in plaats van “als” en “to look for” met “kijken naar” in plaats van “zoeken naar”. Bovendien merkt Vandenbergh op dat Schalekamp te letterlijk vertaalt. Zo zegt hij bijvoorbeeld “that seemed to know all about struggle”: beter niet letterlijk vertalen met ‘dat alles van strijd scheen te weten, maar ‘dat alle sporen van een moeilijk leven vertoonde’ of iets dergelijks.” In een aantekening bij deze correctielijst komt VandenBergh tot de conclusie dat Jean Schalekamp over een gebrekkige kennis van het Engels beschikt.

### 3.1.2. Kritieken uit artikelen

Naast John Vandenbergh waren meer critici de mening toegedaan dat Schalekamp de neiging had om te letterlijk te vertalen. Dit blijkt niet alleen voor zijn vertalingen uit het Engels te gelden.

Zo maakt Desirée Schyns, naar aanleiding van de nieuwe vertaling van het Franse literaire werk *Le dernier des justes* (1959) van schrijver André Schwarz-Bart, een vergelijking tussen deze en de oude vertaling van *De laatste der rechtvaardigen*. De oude vertaling van Jean Schalekamp werd in 1960 gepubliceerd en was zijn eerste Franse literaire vertaling. De nieuwe vertaling is van Eveline van Hemert en verscheen in 2004.

De algemene opmerkingen van Schyns gaan vooral over de stijl en het taalgebruik van Jean Schalekamp. Volgens haar heeft de vertaling een epische toon en worden de dingen op een ongewone manier in beeld gebracht. Bovendien is er volgens haar sprake van een vermenging tussen spreektaal en poëtische taalgebruik.

Ze vergelijkt twee fragmenten. In het eerste fragment noemt ze logische verschillen als de verschillen in spelling die tijd- en conventiegebonden is. Wat

betreft de vertaling van Schalekamp merkt ze op dat hij af en toe hertaalt en frases onvertaald laat.

Haar grootste punt van kritiek betreft het register dat Schalekamp gebruikt. Zo geeft ze een voorbeeld van een Franse metafoor die door Schalekamp wordt vertaald met 'een vergaarbak' voor onze smart. Naar haar mening valt dit in verband met het thema uit de toon.

In het tweede fragment gaat Schyns in op de weergave van een ontmoeting tussen een oorlogsinvalide en een jongetje. Ze argumenteert dat Jean Schalekamp het fragment verkeerd heeft geïnterpreteerd doordat hij 'de situatie niet duidelijk voor ogen heeft gehad' (2005: 44). Ook zegt Schyns over het tweede fragment dat Schalekamp de Franse zinsconstructies in het Nederlands te veel benadert wat aansluit bij Vandenbergh zijn bevindingen in Schalekamps vertalingen.

Schyns levert ook positief commentaar op de vertaling. Ze zegt dat Schalekamp een enorme prestatie heeft geleverd aangezien het thema van de Tweede Wereldoorlog in die tijd erg beladen was. Bovendien beschikte hij niet over de moderne naslagwerken.

Ton Naaijens uit kritiek op een vertaling die ongeveer in het midden van Jean Schalekamp's zijn loopbaan is gepubliceerd. Het gaat hier om de roman *The Gold Bug Variations* (1991), *De dubbele helix van het verlangen* (1993), van Richard Powers. De vertaling werd gemaakt door Jean Schalekamp en Frank Carmiggelt. De laatste had volgens Schalekamp een puur reviserende rol.

Hij merkt net zoals Schyns op dat niet alles even fraai geformuleerd wordt in het Nederlands. Schalekamp en Carmiggelt weten de strakke en korte formuleringen en de typische stijl van het origineel niet over te brengen in de vertaling. Hoewel de vertalers dit proberen aan te houden mislukt de poging om bijvoorbeeld de klanken te vertalen: the elevator "sallied in sight" vertalen ze met de lift komt "sidderend in zicht", (1994: 93). Bovendien bederft het omslachtige Nederlands en het expliciet

commentaar de beknopte stijl in de dialogen waardoor de humor grotendeels verloren gaat (1994: 94).

Daarnaast merkt Naaijkens net als Schyns op dat de beelden niet goed uit de verf komen. Dit wordt veroorzaakt door interpretatiefouten, verkeerd woordgebruik, clichés en omslachtig Nederlands. Een voorbeeld hiervan is een liefdesscene waarbij de spanning steeds verder oploopt en het volgende door Schalekamp wordt omschreven: “Jeannie snuift eenmaal”. Naaijkens zou hier liever “Jeannie snakt even naar adem” van maken (1994: 96-7).

Toch blijft het boek volgens Naaijkens overeind omdat het onderliggende thema dat hij omschrijft als “de metafoor over vertalen” niet verloren gaat. Bovendien voegen de revisor en vertaler iets toe aan het boek van Powers: “ze herhalen en variëren”, (1994: 98).

### 3.1.3. De publieke opinie: recensies

We zullen nu de recensies behandelen waarin een positief of een negatief oordeel wordt gegeven. We hebben in totaal acht recensies en een weblog gevonden. De meeste gaan in op vrij recente vertalingen die gepubliceerd zijn van 1999 tot 2010.

In vijf recensies wordt de vertaling negatief beoordeeld. Hierbij gaat het om twee vertalingen uit het Engels, één uit het Spaans en één uit het Frans. Opvallend is dat de recensenten die de vertalingen van de Engelse boeken beoordelen min of meer hetzelfde zeggen. Ze zijn allen van mening dat er sprake is van archaïsch, verkeerd en/of te letterlijk taalgebruik, spelfouten en slordigheden als contaminaties en tenenkrommende zinnen. Zo zegt theoloog Frank G. Bosman over de vertaling van *Keepers of the Keys of Heaven: a History of the Papacy*, (in vertaling *Sleutelbewaarders*) dat het woord ‘communion’ niet met ‘Communie’ vertaald moet worden maar met ‘gemeenschap’. Zowel journalist en schrijver Dirk-Jan Arensman als journalist Hans Bouman beoordelen *Divisadero* van Michael Ondaatje (2007). Dirk Jan-Arensman raadt de lezer om het boek niet in het Nederlands te kopen vanwege anglicismen,

'kreupelspraak', oud taalgebruik en kromme zinnen. Hij is echter wel positief over de uitwerking van de verhaallijn. Hans Bouman vindt dat de slordigheden en fouten de Nederlandse vertaling bederven: "Het Engels hoor je erdoorheen, het Nederlands is brandhout."

Blogschrijver Joris van Dael geeft commentaar op *Het paneel van Vlaanderen* (1999) dat Schalekamp uit het Spaans vertaald heeft. Ook Van Dael neemt spelfouten en oud taalgebruik waar en hij ergert zich aan de verkeerd gebruikte schaaktermen die in het boek voorkomen.

In drie recensies komt een positief oordeel naar voren. Rudi Wester geeft in 1990 commentaar op de vertaling van *Georgica* (1986) een Franse roman van Claude Simon. Rudi Wester, oud-journalist van *De Volkskrant*, is zeer positief over de "consequentheid" van de verborgen beelden die steeds terugkomen en over het gebruik van soepel Nederlands. Henk Pröpper schrijft een vrij positieve recensie over de roman *Divisadero*. De vertaling noch de vertaler wordt genoemd en hij doet net alsof het om het origineel gaat. Ook schrijver en dichter Graa Boomsma zegt niets over het feit dat het een vertaling betreft.

#### 3.1.4. Conclusie

De negatieve kritieken hebben met name te maken met het letterlijke vertalen en de onvoldoende kennis van de brontaal. Toch krijgt hij ook positieve reacties over zijn taalgebruik. De meningen zijn dus verdeeld al neigt de meerderheid toch naar een negatief oordeel.

### 3.2. C.A.G. van den Broek: hoe worden zijn vertaalde werken ontvangen?

Deze vraag laat zich moeilijk beantwoorden, aangezien we weinig tot geen informatie hebben kunnen vinden over de vertaler. In het juryrapport van de Martinus Nijhoffprijs wordt er heel kort ingegaan op de vertaalcompetenties van Kees van den Broek. Er wordt vermeld dat hij beschikt over een grote creativiteit en buitengewone gaven. Zijn vertaling van *Cien Años de Soledad* is een “unieke verrijking” voor onze cultuur. In de bladzijden voorafgaand aan het verhaal in de tweede druk worden er alleen maar lovende kritieken gegeven. Zo schrijft de Volkskrant: “Een brok superieure lectuur dat zich in de uitermate soepele vertaling van C. van den Broek als een trein laat lezen.”

Vaak wordt er in de recensies naar *Honderd jaar eenzaamheid* verwezen maar de vertaler zelf wordt niet genoemd noch wordt er het commentaar geleverd op de vertaling. Recensent Ger Groot geeft bijvoorbeeld zijn mening over *Honderd jaar eenzaamheid*, maar ook in dit artikel blijft de vertaler onzichtbaar. Ger Groot verwijst echter wel op een indirecte manier naar de vertaling. Hij zegt: “De beschrijving is letterlijk fantastisch en tegelijk uiterst exact, en in de frictie tussen die twee ontstaat in de meest alledaagse dingen bij García Márquez de magie.” De vindingrijkheid wordt toegeschreven aan de schrijver García Márquez terwijl de Nederlandse versie mede tot stand moet zijn gekomen door de inventiviteit van de vertaler.

We hebben geen recensies of artikelen gevonden waarin kritiek wordt geuit over de vertalingen uit het Engels, Frans of Duits. Op een aantal pagina’s op internet wordt soms iets gezegd over een vertaling van Kees van den Broek maar dan ontbreekt de onderbouwing. Zo analyseert schrijver Ronny de Scheppper de vertaling van *Say a Prayer for Owen Meany* (1989) van John Irving en zegt dat de vertalers Kees van den Broek, en de andere twee vertalers, Nettie Vink en Jabik Veenbaas, niet zo “briljant” zijn (2009).

### 3.2.1. Conclusie

De enige kritieken die we hebben gevonden gaan over *Cien Años de Soledad*. Alle reacties zijn positief, maar dit oordeel wordt niet onderbouwd.

### 3.3. Vergelijking

We hebben een aantal recensies gevonden waarin een oordeel wordt gevormd over de vertaalde werken van Jean Schalekamp uit het Frans, Engels en Spaans. De meerderheid neigt naar een negatief oordeel. Uit de briefwisseling tussen Uitgeverij Contact en Schalekamp blijkt dat er vooral kritiek wordt geleverd op zijn woordgebruik met betrekking tot het Engels. In de recensies en artikelen uit latere periodes wordt ook archaïsch woordgebruik en spelfouten genoemd.

In tegenstelling tot Schalekamp hebben we over Van den Broek weinig tot geen kritieken kunnen vinden over zijn vertaalde werken. Hij is het voorbeeld van een onzichtbare vertaler, ook op het gebied van de receptie.

#### 4. Vertaalpoëtica

##### Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de externe en interne vertaalopvattingen met betrekking tot Jean Schalekamp en Kees van den Broek worden behandeld. In de vorige hoofdstukken is al genoemd dat er weinig informatie beschikbaar is over Kees van de Broek. Hij is het klassieke voorbeeld van de onzichtbare vertaler.

Ten eerste zullen we ingaan op de externe poëtica van en over Schalekamp. Hieronder verstaan we expliciet door Schalekamp geuite opvattingen over vertalen. Daarna behandelen we de interne poëtica aan de hand van Schalekamps vertaling van *Le Dernier des Justes*. Daarvoor halen we het artikel van Desirée Schyns, dat we in het vorige hoofdstuk hebben behandeld, er weer bij om te zien wat de vergelijking tussen de vertaling van Schalekamp en die van Eveline van Hemert aan informatie oplevert over Schalekamps opvattingen. Ook raadplegen twee fragmenten uit verschillende vertalingen uit het Engels hiervoor. Het eerste vertaalde fragment komt uit *Study in Scarlet* van Arthur Conan Doyle. Het tweede fragment is afkomstig van *The Lost Continent* uit Bill Bryson.

In het tweede deel komt Van den Broek aan bod. Net zoals bij Schalekamp gaan we in op zijn externe poëtica, al zal blijken dat daar een stuk minder over te vinden was dan bij Schalekamp. Zijn interne poëtica hopen we te kunnen inventariseren door zijn vertaling van *S.* te vergelijken met het origineel van John Updike.

Tot slot vergelijken we de resultaten van beide vertalers met elkaar, om te zien of daarbij wezenlijke verschillen naar voren komen.

## 4.1. J.A. Schalekamp: externe poëtica

### 4.1.1. *Vertalingen en het fenomeen vertalen*

In ons interview van 23 december 2010 legt Jean Schalekamp uit wat hij onder een vertaling verstaat en wat volgens hem de kenmerken zijn van een goede vertaling: “[...] vertalen is in zekere zin creëren. Een werk dat al bestaat recreëer je in een andere taal.” Een goede vertaling moet naar zijn mening goed leesbaar zijn. De capaciteiten die een vertaler in huis zou moeten hebben zijn affiniteit met de te vertalen tekst, maar ook inlevingsvermogen en een ongebondenheid ten opzichte van het origineel.

Schalekamp houdt er ook de mening op na dat sommige werken voor vertalers te moeilijk zijn omdat ze bepaalde competenties of kennis vereisen die de vertaler niet heeft, of omdat de vertaler weinig affiniteit met het werk heeft. Dit blijkt uit de brief van 1 januari 1963 aan de uitgeverij, waarin hij weerwoord geeft op de slecht ontvangen vertalingen van *Provence* en *The Morning and the Evening*. Ten eerste legt hij de schuld bij de auteurs omdat hij hun uitdrukkingen niet begreep. Ten tweede verklaart hij dat de problemen bij het boek *The Morning and the Evening* te groot voor hem waren: “Als een boek me niet ligt [...] dan lukt het me op de een of andere manier ook niet er goed Nederlands van te maken.” Ten derde vraagt hij zich af of zijn Engelse woordenboek wel voldoende toereikend is.<sup>1</sup> In het rubriekje POST van het tijdschrift *Filter* reageert Jean Schalekamp op een artikel van Naaijens. Hij geeft als weerwoord dat de vertaling van Richard Powers’ *The Gold Bug Variations* eigenlijk te moeilijk was: “Ik vertaal af en toe graag moeilijke boeken, omdat ik dat een prettige uitdaging vind, bijvoorbeeld de romans van Claude Simon. Maar bij Powers was de uitdaging kennelijk te groot”, (1994: 22-3). Tenslotte verklaart hij in ons

---

<sup>1</sup> Voor Frans gebruikte hij het grote woordenboek van Gallas maar voor Engels gebruikte hij het woordenboek van Ten Bruggencate en Broers en dit is een klein woordenboek.

interview dat een bepaalde roman<sup>2</sup> van Claude Simon eigenlijk onvertaalbaar was, wat uitgever Meulenhoff toentertijd ook bevestigde.

In ons interview gaat Jean Schalekamp ook in op zijn vertaalnorm. Op de vraag welk aspect van vertalen voor hem van groot belang is, antwoordt hij: “Van het grootste belang is volgens mij dat de vertaling zo veel als mogelijk is het origineel benadert, maar natuurlijk wel zonder al te letterlijk te worden,” (23 december 2010). Naar aanleiding van zijn vertaling van *The Gold Bug Variations* van Richard Powers formuleert hij in het artikel van *Vrij Nederland* van 24 oktober 1991 dezelfde vertaalnorm in iets andere bewoordingen:

“Vertaal ik wat er staat, dan begrijpt de lezer er niets van en denkt, evenals de criticus die het origineel er niet naast heeft liggen, dat de vertaler gek is geworden. Maak ik in de vertaling gebruik van Powers’ toelichtingen, dan vertaal ik wat er *niet* staat (maar wel wat de auteur bedoelt) en krijg ik gegarandeerd op mijn kop van de criticus die het origineel er wel bij raadpleegt. Maar uiteindelijk vertaal ik voor de lezer, niet voor de criticus.” (*Vrij Nederland*, 24 oktober 1992).

#### 4.1.2. *Functie en het proces*

In een van de laatste vragen van ons interview benadrukt hij het effect dat hij teweeg wil brengen bij de lezer en beschrijft hij hoe een vertaler andere culturen zou moeten weergeven:

“Een vertaald boek geeft, bijvoorbeeld, een cultuur weer die toch iets anders is dan die van de lezer. Over de Boulevard Saint-Michel in Parijs lopen is heel iets anders dan over de Ramblas in Barcelona, en dat moet natuurlijk ook in de vertaling tot uiting komen” (23 december 2010).

---

<sup>2</sup> Waarschijnlijk bedoelt hij *Palace*.

Uit het voorwoord van het *Filosofische Woordenboekje* valt af te leiden hoe Schalekamp rekening houdt met zijn doelpubliek. Hij verantwoordt hierin zijn keuzes en noemt een aantal vertaalstrategieën. Zo geeft hij aan dat hij veel heeft moeten schrappen en een keuze heeft moeten maken uit de onderwerpen, zodat het een “handzaam woordenboekje” kon worden. Aan de hand van de volgende criteria maakte hij een keuze. Ten eerste heeft hij gelet op de actualiteit: alleen onderwerpen die toen nog actueel waren werden opgenomen. Ten tweede heeft hij gekozen voor de artikelen waar “grappige, geestige of scherpe” opmerkingen in voorkwamen. Ten derde heeft hij veel Bijbelse onderwerpen geschrapt omdat er anders voor de actuele onderwerpen niet voldoende ruimte zou zijn.<sup>3</sup> Ten vierde maakte hij een keuze uit de overlappende artikelen en ten slotte heeft hij ook gebruik gemaakt van “de toevoegingen en aantekeningen, waarin soms nog interessantere gezichtspunten naar voren kwamen dan in het oorspronkelijke artikel zelf.”

Hieruit valt op te maken dat Schalekamp ten eerst het boekje heeft willen aanpassen aan de tijdsgeest van de jaren ‘70 door alleen actuele onderwerpen te kiezen. Dit wordt ook wel *moderniseren* genoemd een term van vertaalwetenschapper James Holmes. Ten tweede hebben deze keuzes een drastisch effect op zijn zichtbaarheid als vertaler binnen de tekst. Zo zet Schalekamp om de paar bladzijden een voetnoot waarin hij bijvoorbeeld expliciet commentaar geeft.

Tenslotte houdt Schalekamp de opvatting erop na dat de vertaler moet proberen om de stijl en het ritme van het origineel aan te houden. In de brief van 17 mei 1969 aan Uitgeverij Contact reageert hij op de correctielijst van vertaler Van de Woude waarin een aantal verbeteringen over een verhaal van Sherlock Holmes worden aangeraden. De discussie vind plaats op woordniveau. Schalekamp zegt bijvoorbeeld dat “blozende kale hoofd” lelijk is qua ritme en “blozende kaalheid” mooier is. Bovendien zegt hij in de brief van 3 maart 1962 aan Uitgeverij Contact dat er in het

---

<sup>3</sup> Waarschijnlijk heeft hij de keuze ook gemaakt op basis van zijn afkeer tegen het geloof.

origineel van *Kindertjes van deze eeuw* nauwelijks leestekens voorkomen wat hij opzettelijk gehandhaafd heeft.

## 4.2. J.A. Schalekamp: interne poëtica

### 4.2.1. *Hoe verhoudt de externe poëtica zich tot de interne poëtica?*

In paragraaf 4.1.1 noemden we de vertaalnorm van Jean Schalekamp. Deze luidt: “Van het grootste belang is volgens mij dat de vertaling zo veel als mogelijk is het origineel benadert, maar natuurlijk wel zonder al te letterlijk te worden,” (2010). We hebben ons de volgende onderzoeksvraag gesteld om te kijken hoe zijn externe poëtica in de praktijk tot uiting komt: *Hoe verhoudt de externe poëtica zich tot de interne poëtica?* In de briefwisseling van de jaren ‘60 tussen Uitgeverij Contact en Jean Schalekamp komt naar voren dat de uitgeverij twijfelde aan zijn vertaalcompetenties, met name vanuit het Engels en in mindere mate vanuit het Frans. We hebben ervoor gekozen om een fragment uit een oude vertaling uit het Engels te vergelijken met een fragment uit een nieuwere vertaling uit dezelfde taal. Ook hebben we gekeken naar het Frans om te onderzoeken in hoeverre de bevindingen met betrekking tot het Engels voor het Frans gelden.

De eerste fragmenten die we vergelijken komen uit *Study in Scarlet* 1887 van Arthur Conan Doyle en uit de vertaling *Een studie in rood* 1964. Jean Schalekamp verklaart namelijk in de brief van 28 maart 1963 aan Uitgeverij Contact dat het vertalen van dit boek eenvoudig blijkt te zijn en geen moeilijkheden lijkt op te leveren. Aan de hand van de vertaalstrategieën van vertaalwetenschapper Andrew Chesterman en de begrippen van vertaalwetenschappers James Holmes en Gideon Toury classificeren we het taalgebruik. We houden er rekening mee dat de spelling tijd- en conventiegebonden is.

In dit fragment denkt Dr. Watson, die later in het verhaal de huisgenoot van Sherlock Holmes wordt, aan het verloop van zijn loopbaan. Het valt ons op dat de zinsconstructies of zinsbouw Engels aandoen. Schalekamp past hierbij de eerste syntactische strategie van Chesterman “G1: letterlijke vertaling” toe (2010: 155). In de volgende zin wordt de Engelse zinsconstructie vrijwel letterlijk aangehouden: “In het jaar 1878 behaalde ik mijn graad als doctor in de medicijnen aan de Universiteit van Londen, en ging vervolgens naar Netley om daar de cursus te volgen die voor legerartsen is voorgeschreven(1964: 7).” Het Engels luidt: “In the year 1878 I took my degree of Doctor of Medicine of the University of London, and proceeded to Netley to go through the course prescribed for surgeons in the army (Conan Doyle, 1887: 16).” Schalekamp lijkt dus de voorkeur te geven aan het trouw zijn aan de brontekst “adequatheid” in termen van Gideon Toury (2010: 323-4).

Ook de strategie “G2: leenvertaling, calque” van Chesterman is in zijn vertaling terug te vinden (2010: 155). Als Dr. Watson aan zijn terugreis naar Engeland denkt, laat Schalekamp bijvoorbeeld de naam van het troepenschip waarmee Dr. Watson vervoerd werd staan. Dit heeft geen vervreemdend effect. Elders in de tekst vertaalt hij echter een zin met “Daar werd ik in mijn schouder getroffen door een Jezailkogel”, wat ons vreemd in de oren klinkt. Hier kunnen we afleiden dat Schalekamp de vreemde elementen in de tekst laat staan: dit wordt door vertaalwetenschapper James Holmes ook wel *exotiseren* genoemd (2010: 1993).

Het tweede fragment is afkomstig uit *The Lost Continent* 1989. De vertaling *Het Verloren Continent* werd ongeveer dertig jaar na *Een studie in rood* gepubliceerd namelijk in 1993. In dit fragment is Bryson op weg naar Nebraska. Tijdens het vak Methoden en Technieken van het Vertalen, een cursus van de Master Vertalen aan de Universiteit Utrecht beoordeelden een aantal studenten dit fragment en zij constateerden dat de vertaling beter zou kunnen. Enkele humoristische aspecten gingen verloren en er kwamen een aantal spelfouten in voor. Er werd bovendien kritiek geleverd op het feit dat hij de eerste syntactische strategie G1: letterlijke

vertaling van Chesterman regelmatig toepast. Iets was ook naar voren kwam in de vertaling van *Study in Scarlet*. Een voorbeeld is: “Now there’s a sentence you don’t want to say too often if you can possibly help it.” Schalekamp vertaalt hier: “Nu is dit een zin die je als het even kan maar liever zo min mogelijk uit moet spreken.”

We hebben het artikel van Désirée Schyns geraadpleegd om te kijken hoe Schalekamp vanuit het Frans vertaalt. Désirée Schyns vergelijkt de vertaling van Schalekamp uit 1960 van *Le Dernier des Justes*, 1959 met een nieuwe vertaling van Eveline van Hemert uit 2004. In het fragment waarin een jongetje een oorlogsinvalide ontmoet, valt het woord “Pickelhaube” op in Schalekamps vertaling. Van Hemert vertaalt hier een “helm met een piek.” Schyns merkt op dat “Pickelhaube” niet in de *Van Dale* staat (2005: 43). Hier voegt Schalekamp dus een Duits cultuurspecifiek element toe (Aixelá, 2010: 197).

Volgens Schyns blijft Schalekamp dicht bij het Frans. Zo vertaalt hij “T’as pas fini de m’ausculter, non?” met “Ben je haast klaar met naar me te kijken, zeg!” Van Hemert kiest hier voor “Heb ik wat van je aan?” (Schyns, 2005: 44-45). Ook in een ander fragment merkt Schyns op dat Schalekamp het Frans dichter benadert dan Van Hemert. Schalekamp vertaalt “indicible enfer” met “onuitsprekelijke hel” en Van Hemert volstaat met “een onbeschrijfelijke hel” (2005: 42-43).

#### 4.2.2. Conclusie

We kunnen voorzichtig stellen dat externe poëtica niet helemaal tot uiting komt bij de vertalingen van *Study in Scarlet*, *The Lost Continent* en *Le Dernier des Justes* omdat Schalekamp vrij regelmatig letterlijk vertaalt. Bovendien past hij een enkele keer de strategie *exotiseren* van James Holmes toe.

#### 4.3. C.A.G. van den Broek: externe poëtica

We hebben geen externe poëtica kunnen vaststellen. Hoewel we wel een voetnoot hebben gevonden in *S.* van John Updike (1989), valt hieruit geen vertaalopvatting af te leiden. Ook was er geen sprake van externe poëtica in het dankwoord bij de Martinus Nijhoffprijs in 1974.

#### 4.4. C.A.G. van den Broek : interne poëtica

Een van de werken die Van den Broek heeft vertaald, is de roman *S.* van John Updike. Wij hebben gekeken naar de keuzes die Van den Broek maakt in deze vertaling om zo een beeld te krijgen van zijn interne poëtica. Hierbij hebben we de volgende vraag gesteld:

*Welke ingrepen doet Van den Broek en wat zegt dit over zijn vertaalopvattingen?*

We hebben hierbij een beperkt stuk tekst geanalyseerd en daar de opvallendste voorbeelden uitgezocht. Een aantal dingen vielen ons op. Allereerst blijkt dat hij de leestekens en lay-out van de tekst wat aanpast, een opvallend voorbeeld is het toevoegen van een cursivering bij *gescalpeerd* (pag 9 vertaling). Hij voegt hier een nadruk toe die in het Engels, ook niet uit de context, blijkt. Blijkbaar heeft hij gemeend hier de toch al levendige beeldspraak “het scalperen van een roos” nog verder aan toe moeten zetten. Even verderop doet hij echter precies het tegenovergestelde, waar *down* en *open* (pag 4 origineel) in het Engels cursief zijn, zijn deze in het Nederlands juist weer niet benadrukt. Van den Broek veroorloofd zich dus vrijheden met de vertaling waar het gaat om nadruk, hierdoor wijst hij de lezer in een bepaalde richting, een richting die niet exact dezelfde is als die van Updike.

Soms is een zin door Updike wat onduidelijk geformuleerd, een voorbeeld hiervan is: “She does, incredibly though it may seem to us, have a sex life and who knows with what kind of men who might casually get it out of her.” (4) Dit hoofdstuk is een brief en de schrijver schrijft zijn spreektaal eigenlijk gewoon op. In

het Nederlands heeft Van den Broek het knelpunt aangepast, “what kind of men who might” lijkt hier op zijn minst een leesteken te missen. Van den Broek maakt ervan: “Zij heeft ook een seksleven (hoe ongelooflijk dat ook lijkt) en wie weet met wat voor mannen – mannen die zulke dingen ongemerkt uit haar kunnen krijgen.” (10) Hij lost het probleem hier heel soepel op door het toevoegen van het gedachtestreepje en herhaling van mannen. Het toevoegen van de haakjes in het eerste deel bij de bijzin, zorgt ervoor dat het een vloeiende zin blijft zonder al te veel bijzinnen.

De ingrepen die Van den Broek in deze voorbeelden doet, maken duidelijk dat hij de vloeiendheid van de tekst voorop heeft gesteld en ook ingrijpt op het gebied van leestekens en lay-out. In het eerste voorbeeld verandert hij daarmee de nadruk, maar zeker in het voorbeeld van *down* en *open* is het de vraag of die cursiveringen noodzakelijk zijn. Hij benadrukt de humor door *gescalpeerd* te cursiveren waardoor dit nog beter tot zijn recht komt. Ook maakt hij keuzes ten behoeve van de leesbaarheid en is hij zich zeer bewust van de rol die de tekst als middel om de betekenis over te brengen. Zijn ingrepen zijn op het eerste gezicht niet erg groot, maar het effect wat er mee wordt bereikt is weloverwogen.

#### 4.4.1. Conclusie

We kunnen hieruit opmaken dat Van den Broek de opvatting heeft dat een goed en vloeiend taalgebruik voorop staat, maar ook dat hij door minimale veranderingen in de tekstweergave probeert elementen als humor te benadrukken zonder de tekst zelf al te veel aan te passen.

## 4.5. Vergelijking

Hoewel we van Van den Broek, in tegenstelling tot Schalekamp, geen externe poëtica hebben gevonden, kunnen we ons met behulp van de interne poëtica toch een beeld van de opvattingen van beide mannen vormen. Schalekamp vindt het

belangrijk dat de vertaling “zo veel als mogelijk het origineel benadert, zonder al te letterlijk te worden (2010).” Van den Broek lijkt er diezelfde opvatting op na te houden, zo concluderen wij uit zijn vertalingen, die in goedlopend Nederlands geschreven zijn.

Als we kijken naar de interne poëtica, blijkt de vertaalopvatting van Schalekamp in de praktijk niet altijd tot uiting te komen. Zijn ingrepen lijken af en toe de leesbaarheid van de tekst aan te tasten. De ingrepen van Van den Broek daarentegen bevorderen de soepelheid en de leesbaarheid van de tekst.

## 5. Positie in het vertaalveld

### Inleiding

In dit hoofdstuk zullen wij de posities die de vertalers in het vertaalveld innemen proberen vast te stellen, door een aantal vragen omtrent het werk van de vertalers te beantwoorden. Tijdens een hoorcollege op 13 december 2010 van dr. Cees Koster – voor “Vertaling, Cultuur en Wetenschap”, de cursus waarvoor wij dit dossier samenstellen – zijn de posities die een vertaler binnen het veld kan innemen vastgesteld als variërend van ‘afhankelijk’ tot ‘onafhankelijk’, met daartussenin de posities ‘semi-afhankelijk’ en ‘semi-onafhankelijk’. Door een aantal parameters langs te lopen, zogenaamde “coördinaten”, wordt als het goed is duidelijk welke van deze vier termen de positie van de twee vertalers het beste weergeven. Deze coördinaten zijn, zoals besproken in het hoorcollege:

- Keuzevrijheid in de selectie van teksten
- Relaties met uitgeverijen en bronauteurs
- Dominante of afwijkende vertaalpoëtica
- Zichtbaarheid
- ‘Ook-vertalerschap’: eventuele overige (literaire) werkzaamheden
- Subsidies

Aan de hand van de voorgaande hoofdstukken en met behulp van nieuwe informatie zullen wij de vragen, die wij aan de hand van de coördinaten hebben opgesteld, zo volledig mogelijk proberen te beantwoorden. Deze antwoorden vergelijken we met de profielen behorend bij de vier mogelijke posities, om uiteindelijk tot een duidelijk beeld van de posities van de vertalers te komen. Zoals in elk hoofdstuk beginnen we met Schalekamp en bespreken we daarna van den Broek, om vervolgens te eindigen met een vergelijking tussen de twee.

## 5.1. J.A. Schalekamp

### 5.1.1. Welke vrijheden heeft de vertaler bij het uitkiezen van zijn teksten?

Uit de briefwisseling met Contact uit 1963-64 blijkt dat Schalekamp meestal te vertalen boeken kreeg opgestuurd door de uitgever en daaruit vervolgens een keuze mocht maken. Zo kon hij bijvoorbeeld, zoals afgesproken in een brief van De Neve op 22 februari 1963, eerst een boek doorlezen om te zien of het werk “hem lag”. Als dit niet het geval was, meldde hij dit aan de uitgever (in het geval van Contact althans) en dan kon de uitgever de opdracht aan een ander geven. Er is dus sprake van een bepaalde keuzevrijheid, maar het is niet zo dat Schalekamp zelf boeken aan kon dragen die hij graag wilde vertalen.

Uit een brief van Schalekamp van 15 februari 1947 blijkt dat hij dit wel heeft geprobeerd. Hierin deelde hij Uitgeverij Contact mee dat hij een boek aan het vertalen was, namelijk *Mirage* van P.P. Muir and E.D.H. Tollemache en vroeg hij Contact of zij misschien belangstelling hadden. Hij kreeg daarop een ontkennend antwoord. Of dit vaker is voorgekomen is onbekend, maar Schalekamp geeft in het interview dat wij met hem hadden ook aan dat hij opdrachten ofwel door de uitgever krijgt aangeboden, ofwel zelf regelt door contact met uitgeverijen op te nemen en te vragen of ze iets voor hem hebben. Hij kon dus alleen beslissen bepaalde opdrachten te *weigeren*, zonder dat dit zijn relatie met de uitgever zou schaden, wat uiteraard wel een zekere rust biedt. Maar bepalen welke boeken hij vertaalde, was er niet bij.

Een voorbeeld van het feit dat hij zijn werken niet voor het uitzoeken had, komt uit een brief aan Contact die hij op 29 januari 1963 aan G.P. de Neve schreef: “Eén ding wilde ik U nog verklappen: een van mijn grote verlangens is, eens een toneelstuk te vertalen.” Hij vraagt de Neve of die eventueel de mogelijkheid ziet om hem te helpen aan vertaalwerk voor toneelgezelschappen te komen, maar de Neve antwoordt hier ontkennend op (22-02-1963). Uit de bibliografie die wij hebben

samengesteld, blijkt echter dat het Schalekamp toch gelukt is om zijn droom werkelijkheid te laten worden, want een jaar na deze brief publiceert Contact het toneelstuk *De zaak Oppenheimer* van Heinar Kipphart, vertaald door Schalekamp. Zijn goede verstandhouding met Contact leidde dus af en toe tot werken naar eigen keuze. Aan de andere kant is het bij dit ene toneelstuk gebleven en is het dus niet tot een belangrijk onderdeel van zijn vertaaloeuvre uitgegroeid.

Al met al blijkt dat de keuzevrijheid die Schalekamp in te vertalen werken had beperkt is en dat hij hierin van het aanbod van de uitgever afhankelijk was. Dit zegt veel over zijn positie binnen de vertaalwereld. Toch kreeg hij bij Contact wel de mogelijkheid om zonder consequenties vertaalwerk te weigeren.

#### *5.1.2. Wat is de relatie van de vertaler met uitgeverijen en bronauteurs?*

Schalekamp heeft voor een groot aantal uitgeverijen vertaald. De analyse laat echter duidelijk zien dat veel titels van Schalekamps hand, maar liefst 48 stuks, bij Uitgeverij Contact werden uitgegeven. Deze uitgever is dan ook Schalekamps voornaamste werkgever geweest. De briefwisseling met Contact onderstreept de sterke band die hij met deze uitgever had: hij onderhield nauw contact met zijn contactpersoon, G.V. de Neve, over allerlei zaken die betrekking hadden op Schalekamps werk en, niet zelden, op zijn privéleven en financiën. Ook een deel van zijn eigen werk werd bij Contact uitgegeven. De briefwisseling wijst uit dat hij bij hen altijd op werk kon rekenen, hoewel ze ook kritiek op zijn werk met hem deelden. Dit blijkt beide uit een brief die De Neve op 25 januari 1963 aan Schalekamp schreef, waarin hij duidelijk maakt dat niet alle vertalingen van Schalekamp goed worden ontvangen. Toch zegt hij ook duidelijk: “Ik wil u en uw vrouw vooral niet ongerust maken dat onze samenwerking op losse schroeven komt te staan – dit is ook beslist niet het geval.” Eerder in de brief maakt De Neve al duidelijk dat “het [vaststaat] dat wij u de vertaling van een eventuele nieuwe Rochefort zullen opdragen”, wat getuigt

van enige zekerheid op werk bij deze uitgever. De relatie tussen Contact en Schalekamp was dus stabiel.

Wat dan ook opvalt in de oeuvre-analyse, is dat er na 1994 geen werk van Schalekamp meer bij Contact is verschenen. De reden van deze breuk, die zich na 1974 al uitte in een sterke daling van gepubliceerde vertalingen bij Contact, is niet duidelijk, maar deze valt min of meer samen met de algehele afname van het gemiddeld aantal vertalingen dat Schalekamp per jaar publiceerde, zoals in grafiek 2 van de oeuvre-analyse te zien is.

Schalekamp heeft ook langdurige relaties met andere uitgeverijen onderhouden, die elkaar allemaal overlappen. Ook gedurende zijn tijd bij Contact vertaalde hij regelmatig voor andere uitgeverijen. Daarnaast is er nog een groot aantal uitgevers waarvoor hij slechts sporadisch vertaald heeft. Hieruit valt af te leiden dat zijn gepubliceerde vertaal- en schrijfwerk bij de ‘vaste’ uitgeverijen, voor zover we daarvan kunnen spreken, niet voldoende was om volledig van te kunnen leven.

Ook wat auteurs betreft zijn er maar een aantal namen die regelmatig in de bibliografie van Schalekamp voorkomen, zoals we in hoofdstuk twee hebben geconstateerd. Er springen wel een aantal namen uit, zoals Arturo Pérez-Reverte, waarvan Schalekamp dertien werken vertaalde en Arthur Conan Doyle, die Schalekamp door Contact werd aangeboden als zijnde een auteur die hij ‘aankon’ wat zijn niveau van Engels betrof (Neve, 22-02-1963). Toch bestaat het grootste aantal van Schalekamps vertaalde werken uit een allegaars aan auteurs, waaronder zich zowel hele grote namen – waaronder Philip Roth, Gabriel Garcia Márquez, Zadie Smith en Ernest Hemingway – als vrij onbekende namen bevinden. Dit sluit aan bij de eerdere observatie dat Schalekamp beperkte invloed heeft op de werken die hij vertaalt en vooral aanpakt wat hem wordt aangeboden, de genoemde uitzonderingen daargelaten.

### 5.1.3. *Hoe verhoudt de poëtica van Schalekamp zich t.o.v. de dominante opvattingen?*

Allereerst moeten we vaststellen wat er onder ‘dominante vertaalopvattingen’ wordt verstaan. Dit is een vrij breed begrip en kan waarschijnlijk het beste worden omschreven als ‘dat wat er op een standaardcontract voor vertalingen staat’: je moet zo getrouw mogelijk vertalen, maar wel op zo’n manier dat er een grammaticaal correcte en goed leesbare Nederlandse tekst ontstaat.

Uit het hoofdstuk “Poëtica” blijkt duidelijk dat Schalekamps opvattingen hier niet erg vanaf wijken. In het interview met ons vertelt hij bijvoorbeeld: “Van het grootste belang is volgens mij dat de vertaling zo veel als mogelijk is het origineel benadert, maar natuurlijk wel zonder al te letterlijk te worden.” Dit strookt met de dominante vertaalopvatting zoals zojuist vastgesteld. Uit de interne poëtica blijkt echter dat Schalekamp vaak juist vrij letterlijk vertaalt en dat het Nederlands hierdoor soms aan vloeiendheid inboet. Schalekamp wijt dit zelf aan het feit dat sommige teksten zo moeilijk zijn, dat het heel moeilijk voor hem wordt om er goed Nederlands van te maken (brief aan De Neve, 29-01-1963). Dit ligt dus niet zozeer aan zijn vertaalpoëtica, maar, volgens eigen zeggen, aan zijn competenties met betrekking tot bepaalde werken.

Concluderend kunnen we vaststellen dat Schalekamp er geen afwijkende vertaalpoëtica op nahoudt. Hij draagt zijn poëtica ook niet erg uit: er zijn geen teksten, bijvoorbeeld artikelen, waarin hij specifiek over zijn vertaalopvattingen praat.

#### 5.1.4. *Hoe zichtbaar is de vertaler binnen het vertaalveld? Hoe komt dit?*

Een belangrijk onderdeel van de positie van vertalers is de manier waarop ze zichzelf in de vertaalwereld profileren. Hoe bekend en zichtbaar is Schalekamp op dit gebied? Het feit dat de schrijver Schalekamp en de vertaler Schalekamp moeilijk los van elkaar kunnen worden gezien, maakt het lastig om te bepalen hoe zichtbaar Schalekamp als vertaler is. Zijn rol als schrijver, zij het marginaal, heeft invloed op zijn zichtbaarheid als vertaler. Als we naar de artikelen kijken die we over

Schalekamp hebben gevonden, valt namelijk op dat deze vrijwel allemaal over zijn eigen werk gaan – in de vorm van zowel positieve als zeer negatieve kritiek – en zelden over zijn vertalingen. Zo zijn er bijvoorbeeld een aantal behoorlijk uitgebreide artikelen verschenen naar aanleiding van zijn autobiografische werk *Dr. Freud heeft hier gewoond*, onder andere van de hand van Oswin Schneeweisz in *HP de Tijd* op 19 juni 1998. In dit artikel komt Schalekamps rol als vertaler helemaal niet aan bod en worden alleen zijn werkzaamheden als schrijver voor diverse bladen genoemd. Dit is opmerkelijk, want Schalekamp is toch in de eerste plaats vertaler. Aan de andere kant is de rol van de vertaler vaak een vrij onzichtbare, dus ligt het in de lijn der verwachting dat er over zijn eigen werk meer is geschreven, al is zijn vertaaloeuvre vele malen omvangrijker. Heel typerend voor deze scheve verhouding is de kop van een artikel uit *De Telegraaf* van 11 september 1989: “Schrijver Jean Schalekamp op Mallorca aangeklaagd”.

In veel van deze artikelen over Schalekamps eigen werk wordt echter wel, zij het vaak zijdelings, vermeld dat Schalekamp vertaler is, bijvoorbeeld in “Jean Schalekamp, Jeroen Brouwers: 2 X opus 2” uit *de Provinciale Zeeuwse Courant*, waarin de auteur speculeert dat Schalekamps bezigheden als vertaler hem in de weg hebben gezeten bij het schrijven van zijn roman *Bedankt voor alles* (17-02-1968). Er wordt in dit artikel beweerd dat Schalekamp “vooral bekendheid [heeft] verworven als vertaler”, een opvallende uitspraak, maar begrijpelijk omdat het artikel aan het beginstadium van zijn carrière als romanschrijver verscheen. Een ander voorbeeld waaruit blijkt dat zijn vertaalrol aandacht krijgt dankzij zijn eigen werk, is het artikel “Belangrijk om Nederland op een afstand te beminnen” uit *Het Vrije Volk* van 30 maart 1985, geschreven door Frank van Dijl. Het verscheen naar aanleiding van zijn roman *De Sneeuwvrouw wacht*, maar in het interview dat beschreven wordt, komt Schalekamp ook aan het woord over zijn vertalerschap.

Naast aandacht voor zijn rol als schrijver, kwamen ook zijn activiteiten als promotor van de Nederlandse literatuur in Spanje in de bladen aan bod. In het artikel “Spaans sprekende wereld leert veel Nederlandse schrijvers kennen”, van de

hand van Kees van Bemmelen en verschenen in *de Gelderlander* van 27 februari 1965, wordt het initiatief van Schalekamp om de Spanjaarden in een Spaans tijdschrift kennis te laten maken met Nederlandse literatuur besproken. Schalekamp wordt hier aangeduid met “schrijver-vertaler”. Ook het artikel “De exotische toets van de literatuur” van Bert Schierbeek handelt over Schalekamps pogingen de bekendheid voor Nederlandse literatuur te verwerven in Spanje en omstreken. In dit artikel komt zijn rol als vertaler sterk naar voren en komt hij aan het woord over vertalen naar het Spaans. Ook op deze manier weet Schalekamp zich dus indirect als vertaler te profileren.

Af en toe duiken er artikelen op die specifiek over Schalekamp als vertaler gaan. Een voorbeeld daarvan is “Jean Schalekamp verkoopt Couperus èn zichzelf” uit *De Telegraaf* van 20 november 1987, waarin zeer positief wordt gesproken over Schalekamps Spaanse vertaling van Couperus. Toch verschuift de focus ook hier weer heel snel naar zijn eigen werk, in dit geval zijn non-fictieboek *Van een eiland kun je niet vluchten*.

Dan zijn er natuurlijk nog de recensies van zijn vertaalde werken, waarin hij uiteraard als vertaler gemeld wordt. Al is hierin zelden sprake van vertaalkritiek: het levert toch enige bekendheid op als lezers de naam “Jean Schalekamp” vaak voorbij zien komen achter de categorie “Vertaler”.

Schalekamp is als vertaler echter niet alleen zichtbaar in artikelen. Zo schrijft hij bijvoorbeeld, zoals we al in het hoofdstuk over vertaalpoëtica hebben gezien, af en toe voor- en/of nawoorden bij zijn vertalingen, al verantwoordt hij daarin zelden zijn vertaalkeuzes. Misschien nog belangrijker: Schalekamp heeft een eigen website, [www.jeanschalekamp.com](http://www.jeanschalekamp.com), waarop hij zich in grote letters omschrijft als “literair vertaler, schrijver en Mallorca kenner [sic]”. Die volgorde wijst erop dat ook hij zichzelf in de eerste plaats als vertaler ziet. Daarnaast staat hij, zoals wij hebben ondervonden, open voor interviews en is hij daarvoor gemakkelijk te benaderen via

zijn achterneef, Erik Rörsch, die zichzelf “de Nederlandse Vertegenwoordiger” van Schalekamp noemt.

Toch is de naam ‘Jean Schalekamp’ lang niet zo bekend als bijvoorbeeld Peter Verstegen, Bindevoet & Henkes en Simon Vinkenoog. Dit heeft wellicht te maken met de bekendheid van zijn vertaalde werken, waaronder zich geen enorme bestsellers bevinden, hoewel er toch een aantal bekende en herdrukte werken bij zitten. Daarnaast heeft Schalekamp voor zijn werk voor zover wij weten geen prijzen ontvangen en daar dus ook geen bekendheid mee kunnen verwerven. We weten uit een brief van Schalekamp aan Contact van 6 mei 1962 dat hij wel heeft meegedongen naar tenminste één prijs, de *Prix international des editeurs et Prix formentor* voor auteurs en vertalers. Schalekamp: ““Het was alleen een teleurstelling voor me dat Marguerite Duras niet alleen geen prijs, maar zelfs geen enkele stem kreeg, hoewel het zich aanvankelijk gunstig liet aanzien.”

Bovendien schrijft en spreekt Schalekamp niet of nauwelijks over zijn vertaalpoëtica en mengt zich dus niet in de lopende vertaaldebatten, waar vertalers als Bindevoet & Henkes en Peter Verstegen dat wel doen en daar veel bekendheid mee verwerven. Dat Schalekamp op Majorca woont, speelt hier natuurlijk een grote rol bij: het is voor hem veel moeilijker om op de hoogte te blijven van wat er in Nederland speelt en om daarop te reageren.

We kunnen dan ook concluderen dat Schalekamp zich niet op de voorgrond plaatst in het vertaalveld. Hij is echter ook niet onzichtbaar: er is aardig wat over hem geschreven, al blijft zijn rol als vertaler in de artikelen toch een bijrol spelen naast zijn rol als schrijver, wat niet helemaal strookt met de daadwerkelijke verhoudingen. Dit heeft waarschijnlijk vooral te maken met het verschil in waarde dat aan vertalingen en origineel werk wordt gehecht, maar vindt ook zijn oorsprong in het feit dat Schalekamp zich niet als autoriteit op het gebied van vertalen profileert.

### 5.1.5. Welke literaire activiteiten heeft Schalekamp buiten het vertalen?

Voor het bepalen van de positie, is het belangrijk om te zien welke plaats het vertaalwerk inneemt in het professionele leven van de vertaler en of je kunt spreken van “ook-vertalerschap”. Zoals benoemd, heeft Schalekamp naast het vertalen een aantal andere literaire bezigheden. Op de eerste plaats staat zijn schrijverschap, waaraan hij, zoals uit ons interview met hem duidelijk blijkt, erg veel waarde hecht. Hij laat hier doorschemeren dat hij het liefst schrijft, omdat hij ervan houdt iets nieuws te creëren, al voegt hij eraan toe vertalen ook als een vorm van creatie te zien. Zijn schrijverschap heeft hem enige bekendheid verworven, maar zoals Frank van Dijk schrijft in zijn artikel in *Het Vrije Volk*: “*De Sneeuwvrouw wacht* is helemaal zijn debuut niet. Toch zullen maar weinigen de schrijver Jean Schalekamp kennen”. Ook het artikel van Schneeweisz uit *HP/De Tijd*, uit 1998, schaaft Schalekamp onder de “minder bekende auteurs” en meldt dat hij vooral actief was als literair vertaler.

Zoals in het hoofdstuk over zijn habitus en loopbaan te lezen is, is Schalekamp naast schrijver van romans, reisboeken en een enkele documentaire ook recensent geweest en werkte hij voor verscheidene bladen, zoals *de Haagse Post* (Arnoldussen, 08-02-1997). Er verschenen ook af en toe korte verhalen van hem in het *Hollands Maandblad*, zoals het verhaal “Dorpskroniek” dat vanaf oktober 1993 in vier delen werd gepubliceerd. Daarnaast blijkt uit een brief van G.P. de Neve van Contact aan Schalekamp dat zij hem om advies hebben gevraagd omtrent het uitbrengen van een aantal Spaanse werken in Nederlandse vertaling, waarbij hem werd verzocht de originelen te beoordelen (De Neve, 07-03-1963).

Uit diezelfde briefwisseling met Contact blijkt echter dat Schalekamp rond 1963 financieel maar net het hoofd boven water kon houden en zeer afhankelijk was van zijn vertaalwerk. Regelmatig vraagt hij om voorschotten op de honoraria voor zijn vertaalopdrachten en beschrijft hij zijn financiële situatie aan De Neve. Deze brieven

stammen van voor de tijd dat Schalekamps verhalenbundel *De Dolle Trams* verscheen, maar het aantal vertalingen is na zijn schrijversdebuut niet direct gedaald, zo blijkt uit de oeuvre-analyse. Daaruit kan geconcludeerd worden dat zijn schrijverswerkzaamheden buiten het vertalen om niet genoeg opbrachten om van te kunnen leven. Deze conclusie wordt gestaafd door het interview dat hij ons per mail gaf. Hierin zegt zij:

“Twee redenen waarom ik nog steeds vertaal: 1. omdat ik het nog steeds prettig werk vind en vooral ook omdat ik het financieel [sic] nog nodig heb. Mijn AOW is zeer laag (nog geen 300 euro per maand) omdat ik al die meer dan 50 jaren die ik buiten Nederland woonde daar niet voor heb betaald. Af en toe een artikel in het Spaanse dagblad waaraan ik meewerk of een essay in het tijdschrift *La República de las Letras* is natuurlijk veel te weinig om van te leven.”

We kunnen vaststellen dat Schalekamp een “ook-vertaler” is die vertalen, zeker in het begin van zijn vertaalcarrière, vooral als een manier zag om brood op de plank te krijgen en onder andere zijn schrijverschap mee te financieren. Nog steeds heeft hij het vertalen naast zijn andere bezigheden nodig om in zijn levensonderhoud te voorzien.

#### 5.1.6. *Hoeveel en wat voor subsidies ontvangt de vertaler voor zijn vertaalde werk?*

Hoeveel en wat voor soort subsidies een vertaler ontvangt zegt iets over zijn positie, omdat het feit dat de subsidies worden aangevraagd en toegekend erop duiden dat de vertaler zich onder een bepaalde inkomensgrens bevindt en het geld goed kan gebruiken. Wat Schalekamp betreft kan dit bijvoorbeeld duidelijk maken in hoeverre hij afhankelijk was van zijn vertaalwerk en hoeveel steun hij nodig had om het daarmee te redden.

Uit de rapporten van het Fonds voor de Letteren uit de jaren zeventig, tachtig en negentig blijkt dat Schalekamp een heleboel subsidies – of ‘aanvullende honoreringen’, zoals ze genoemd worden – heeft aangevraagd en ontvangen. Deze aanvullende honoreringen dienen als aanvulling op het honorarium van de uitgever en worden berekend naar het aantal woorden dat de vertaling bevat. Ze worden achteraf uitgekeerd, dus aan de hand van vertalingen die in het jaar ervoor of datzelfde jaar zijn verschenen.

Ter illustratie nemen we een jaarverslag uit een willekeurig jaar, namelijk 1973-74. De aanvullende honorering die het Fonds aan vertalers die in aanmerking kwamen uitkeerde bedroeg dat jaar 1,5 (gulden)cent per woord voor vertalingen gepubliceerd in 1973 en 1,8 cent voor vertalingen uit 1974. Deze honoreringen moesten zoals gebruikelijk door de vertalers zelf worden aangevraagd. Vertalingen komen voor aanvullende honoreringen in aanmerking als met de uitgever zelf een redelijk honorarium was afgesproken in het contract en als de literaire waarde door een panel deskundigen werd bevestigd (p. 12).

Schalekamp ontving volgens dit jaarverslag aanvullende honoreringen voor zijn vertaalwerk, maar kreeg daarnaast ook een zogenaamde werkbeurs over het jaar 1973 die f3000,- bedroeg (p. 22). Een werkbeurs wordt omschreven als een aanvulling op het inkomen van schrijvers die geregeld inkomsten uit andere betrekkingen hebben (in het geval van Schalekamp met name zijn vertalerschap) maar graag meer tijd zouden willen kunnen vrijmaken voor het schrijverschap (p. 15). Een schrijver kwam alleen in aanmerking als zijn totale jaarinkomen met deze werkbeurs niet boven de f31.000,- uit zou komen. Blijkbaar kwam Schalekamp niet boven deze grens uit, wat aansluit bij het beeld dat we kregen uit zijn briefwisseling met Contact, namelijk dat hij vaak financiële problemen ondervond. Voor het jaar 1974 kreeg Schalekamp opnieuw deze werkbeurs. De hoogte bleef ongewijzigd.

Schalekamp ontving ook een aanvullend honorering van in totaal f11.790,- voor zeven vertalingen uit 1972, waaronder werk van Patricia Highsmith, Philip

Roth, Francis Scott Fitzgerald, Ana Maria Matute en Colin Wilson. Ook in 1973 kreeg hij aanvullende honoreringen: in totaal f3.868,- voor twee vertalingen uit het Engels.

Bij elkaar opgeteld ontving Schalekamp over de jaren 1972 en '73 f23.658,- aan subsidie van het Fonds voor de Letteren: een aanzienlijk bedrag.

Ook in vrijwel alle andere jaren ontving Schalekamp aanvullende honoreringen: zoals in het jaarverslag over het jaar 1989 wordt beschreven, kende het Fonds hem in 1989 bijvoorbeeld een zogenaamde "projectwerkbeurs" toe voor zijn vertaling van *The Lost Continent* van Bill Bryson, die maar liefst f12.800,- bedroeg. Daarnaast ontving hij dat jaar ook nog losse honoreringen voor zijn vertaalwerk. In andere jaren gaat het precies zo, al fluctueert het totale bedrag wel. De projectwerkbeurzen kunnen ook uitgedeeld worden voor projecten die langer dan een jaar duren, dus er zit af en toe een uitschieter tussen.

Naast deze honoreringen ontvangt Schalekamp ook een zogenaamd 'eregeld' van het Fonds. Dit is een bedrag dat een schrijver, nadat hij het eenmaal heeft aangevraagd en door een commissie toegekend heeft gekregen, zijn hele leven blijft ontvangen. Helaas is niet bekend sinds wanneer Schalekamp dit eregeld ontvangt en om welk bedrag per jaar het gaat.

Al met al mag gesteld worden dat de subsidies van het Fonds voor de Letteren een aanzienlijk deel van Schalekamps inkomen bedroegen. Opvallend is dat de werken waarvoor subsidie werd ontvangen door een commissie zijn gekeurd op kwaliteit en dus als 'literair waardevol' zijn bestempeld. Dit terwijl de reacties op Schalekamps vertalingen niet altijd lovend zijn. Over hoe de commissie precies te werk gaat en of zij daadwerkelijk naar de kwaliteit van de vertaling, of voornamelijk naar het origineel kijken is niet bekend, dus het is helaas niet mogelijk om hier conclusies uit te trekken wat betreft de receptie van Schalekamps vertalingen.

#### 5.1.7. Conclusie: wat is zijn positie in het vertaalveld?

Zoals benoemd, gebruiken wij het antwoord op de vragen om een beeld te krijgen van Schalekamps positie in het vertaalveld. Hiervoor kijken wij naar de profielen behorend bij de verschillende posities zoals omschreven tijdens het hoorcollege van Cees Koster. Aan de hand daarvan hebben wij vastgesteld dat Schalekamp de positie **semi-afhankelijk** inneemt.

Deze conclusie is gestoeld op een aantal factoren. Ten eerste zijn er een paar uitgeverijen waar Schalekamp een vaste relatie mee onderhoudt, maar werd een zeer groot deel van zijn werk bij een groot aantal verschillende uitgeverijen gepubliceerd. Als we naar zijn vertaalde werken kijken, valt daarin ook op dat hij op enkele vaste auteurs na veelal afzonderlijke werken vertaalt. Ten tweede werkt hij, voor zover wij weten, voornamelijk in opdracht en is zijn keuzevrijheid binnen te vertalen werk altijd zeer beperkt geweest, maar heeft hij wel enige zekerheid op werk, zoals uit zijn contact met uitgevers blijkt. Daarnaast houdt hij er voor zover wij hebben kunnen nagaan geen vertaalopvattingen op na die ingaan tegen de heersende normen en blijft hij wat poëtica betreft erg op de achtergrond: hij mengt zich niet in debatten. Hij is wel redelijk zichtbaar, maar dit komt met name door zijn eigen werk: hij is een ook-vertaler. Dit maakt hem in theorie onafhankelijker van het vertaalwerk, maar uit de briefwisseling met Contact blijkt dat dit niet het geval is en dat hij erg van het vertalen afhankelijk is om in zijn levensonderhoud te voorzien. Het grote aantal subsidies dat Schalekamp ontvangt, maakt hem iets onafhankelijker, waardoor we uitkomen op de positie van semi-afhankelijke vertaler.

## 5.2. C.A.G. van den Broek

### 5.2.1. *Welke vrijheden had de vertaler bij het uitkiezen van zijn teksten?*

Zoals bekend is er over Van den Broek aanzienlijk minder informatie beschikbaar dan over Jean Schalekamp. Dat maakt het beantwoorden van deze vraag erg moeilijk, zo niet onmogelijk. Ook de oeuvre-analyse kan ons op dit vlak niet helpen, al valt het op dat Van den Broek een vrij laag productiegemiddelde had van zo'n twee-en-een-halve publicatie per jaar, ook na het winnen van de Martinus Nijhoffprijs in 1974. Ervan uitgaande dat het winnen van zo'n prestigieuze prijs zeker in het begin een verhoogd aanbod aan werk van uitgeverijen op zal leveren, zouden we kunnen veronderstellen dat hij uit dit aanbod keuzes heeft kunnen maken. Deze assumptie wordt ondersteund door het feit dat we in zijn oeuvre-analyse een voorkeur voor romans en korte verhalen lijken waar te nemen. Dit zou erop kunnen duiden dat Van den Broek dit soort werk verkoos boven andere aanbiedingen van uitgeverijen.

Al met al is het beantwoorden van deze vraag een kwestie van speculatie gebaseerd, dus moeten wij ons erin berusten dat we het niet zeker weten.

### 5.2.2. *Wat is de relatie van de vertaler met uitgeverijen en bronauteurs?*

Zoals uit de oeuvre-analyse bleek, had Van den Broek een aantal vaste uitgevers voor wie hij veel vertaalde, waarvan Bruna de voornaamste was. Bij deze vaste uitgeverijen is ook het gros van zijn werk uitgegeven, zoals al eerder is vermeld. Dit duidt erop dat hij niet alleen een bepaalde zekerheid had op werk, maar ook genoeg van zijn vaste uitgevers kreeg aangeboden om het bijna zonder andere te kunnen stellen. Van al zijn werk werd immers 65% uitgegeven bij zijn vaste uitgeverijen. Dat heeft invloed op zijn positie in het veld, omdat deze zekerheid hem onafhankelijker

maakt. Wij speculeren dat dit aanbod na de Nijhoffprijs alleen maar is toegenomen, al kunnen we dat niet met zekerheid vaststellen.

Van den Broek vond een vaste bronauteur in John Irving, wiens werken hij tot zijn dood vertaalde. Ook dit zal voor zekerheid binnen de vertaalcarrière van Van den Broek hebben gezorgd, want er zijn aardig wat boeken van Irving in vertaling van Van den Broek verschenen. Bovendien zijn deze, zo blijkt uit de oeuvre-analyse, vrijwel allemaal vele malen herdrukt, waardoor de boeken van Irving, samen met *Honderd Jaar Eenzaamheid* van Garcia Márquez, zeer waarschijnlijk een extra inkomen aan royalty's voor Van den Broek moeten hebben betekend.

### 5.2.3. *Hoe verhoudt de poëtica van v.d. Broek zich t.o.v. de dominante opvattingen?*

Uit het hoofdstuk "Poëtica" bleek dat er weinig bekend is over de vertaalopvattingen van Van den Broek. Hij mengde zich niet in debatten en liet niet van zich spreken in voor- en nawoorden. Wij kunnen dan ook alleen afgaan op wat wij uit het juryrapport en dankwoord van de Martinus Nijhoffprijs hebben kunnen halen, alsmede op de interne poëtica die wij hebben kunnen ontdekken. Daaruit blijkt dat de poëtica van Van den Broek niet veel moet hebben verschild van de heersende opvattingen zoals beschreven in paragraaf 5.1.3.: hij vertaalde getrouw, in goedlopend Nederlands. Er is dan ook nergens discussie ontstaan over zijn manier van vertalen, waar dat misschien wel was gebeurd als hij tegen de bestaande norm was ingegaan. Dit heeft invloed op zijn uiteindelijke zichtbaarheid in het vertaalveld, een onderwerp dat we in de volgende paragraaf zullen behandelen.

Het feit dat Van den Broek zich niet afzette tegen bestaande normen en zich nergens openlijk uitte over zijn vertaalopvattingen, heeft invloed op de positie die hij in het veld innam. Hij profileert zich immers niet als autoriteit op vertaalgebied, ook niet na het winnen van de Nijhoffprijs.

### 5.2.4. *Hoe zichtbaar is de vertaler binnen het vertaalveld? Hoe komt dit?*

Het zal na het lezen van dit dossier geen verrassende conclusie zijn dat Van den Broek vrijwel onzichtbaar is gebleven binnen het vertaalveld. De vraag is hoe dit mogelijk is, met name met het oog op het feit dat hij al in 1974 de Nijhoffprijs won en op basis daarvan toch enige bekendheid had kunnen verwerven. Dat dit mogelijkheden moet hebben geboden om bijvoorbeeld aan vertaaldebatten deel te nemen ligt voor de hand, dus is de meest logische redenatie dat het zijn eigen keuze is geweest om zich op de achtergrond te houden. Zoals gezegd heeft Van den Broek geen artikelen gepubliceerd waarin hij zijn vertaalopvattingen kenbaar maakt, geen voor- of nawoorden geschreven bij de publicaties van zijn vertalingen: op het dankwoord bij de Nijhoffprijs na, neemt hij nergens het woord. Zelfs daarin heeft hij het met name over de financiële kant van het vertalerschap en niet over het vertalen zelf. In de krant hebben wij naar aanleiding van de uitreiking slechts één artikel gevonden, in het *NRC Handelsblad* van 7 februari 1874.

Wat ook meespeelt in deze onzichtbaarheid, is het feit dat zijn vertalingen weinig reactie hebben uitgelokt bij de critici. Zoals in het hoofdstuk "Receptie van het werk" te lezen is, zijn er amper negatieve kritieken over Van den Broeks werk verschenen. Er zijn echter ook weinig positieve kritieken: zelfs in zijn vertalingen is Van den Broek schijnbaar onzichtbaar. Hij doet geen vreemde dingen in zijn vertalingen en schopt, zoals eerder gezegd, niet tegen de norm aan, waardoor hij zich niet zichtbaar maakt voor de lezer van zijn vertalingen.

Dan is er nog het feit van zijn vroege overlijden in 1990. Voor sommige mensen kan dit juist tot bekendheid leiden, maar voor Van den Broek, die de publiciteit tijdens zijn leven niet heeft opgezocht, lijkt het eerder nog een reden voor zijn onzichtbaarheid. Hij maakte nooit deel uit van het digitale tijdperk en heeft dus ook die mogelijkheid om zichzelf meer bekendheid te verwerven niet kunnen aangrijpen. Het is een interessante, maar uiteraard onbeantwoorbare vraag of het verschil had gemaakt voor zijn bekendheid en zichtbaarheid als hij niet zo vroeg gestorven was.

We kunnen in ieder geval vaststellen dat Van den Broek zich dus, al dan niet uit eigen beweging, erg op de achtergrond heeft gehouden. Dat het ons weken heeft gekost om zijn geboorte- en sterdatum te achterhalen – die we uiteindelijk opdoken in het Centraal Centrum voor Genealogie – is een van de vele sprekende voorbeeld van zijn onzichtbaarheid waarmee wij tijdens het samenstellen van dit dossier zijn geconfronteerd.

#### 5.2.5. *Welke literaire activiteiten heeft van den Broek buiten het vertalen?*

Buiten het vertalen om heeft Van den Broek voor zover wij hebben kunnen achterhalen geen literaire – of andere – werkzaamheden. In zijn dankwoord bij de Nijhoffprijs lichtte hij toe dat hij ook ‘nooit iets anders [zou] willen doen’. Hoewel het jaarinkomen niet om over naar huis te schrijven is, zo laat hij in ditzelfde dankwoord blijken, redt hij het blijkbaar wel om het hoofd boven water te houden met enkel zijn vertalingen. Dit maakt hem wel zeer afhankelijk van het vertalen en is dus belangrijk voor de bepaling van zijn positie. Bovendien heeft het invloed op zijn zichtbaarheid: zoals we bij Schalekamp zagen, kunnen andere activiteiten binnen de literaire wereld voor meer aandacht voor iemands vertalerschap zorgen. Daar was bij Van den Broek geen sprake van. Hij was, met andere woorden, geen ‘ook-vertaler’.

#### 5.2.6. *Hoeveel en wat voor subsidies ontvangt de vertaler voor zijn vertaalde werk?*

Naast de Martinus Nijhoffprijs in 1974, waarmee een geldprijs van f3000,- gepaard ging, ontving Van den Broek een aantal aanvullende honoreringen van het Fonds voor de Letteren. De informatie die wij hierover hebben gevonden, komt uit de jaarverslagen over de jaren die genoemd worden. In paragraaf 5.1.6. staat uitgelegd hoe het toekennen van deze honoreringen in zijn werk ging.

In 1973 kreeg Van den Broek van het Fonds een bedrag van f2325,- voor *Honderd Jaar Eenzaamheid* en, in datzelfde jaar, f900,- voor zijn vertaling van *De Gelijktijdige*

*Man* van Ralph Blum (Fonds voor de Letteren, 1974). In het jaarverslag uit 1980 zien we dat hij f7.392,- ontving voor zijn vertaling *De wereld volgens Garp* van John Irving. Voor zover wij kunnen nagaan, ontving hij bijna ieder jaar vergelijkbare bedragen voor verschillende vertalingen, vaak voor werken van John Irving. De uitschieter, wat het bedrag betreft, is de aanvullende honorering voor *De Zwembadbibliotheek* van Allan Hollinghurst, waarvoor hij in 1990 f10.044,- kreeg. Dit jaar was bovendien het jaar waarin hij de meeste subsidie van het Fonds ontving: in totaal het forse bedrag van f24.689,- voor drie vertalingen.

Van den Broek ontving geen werkbeurzen of andere jaarlijkse toelagen van het Fonds voor de Letteren. Wellicht heeft hij dit nooit aangevraagd, want te oordelen naar zijn dankwoord bij de Nijhoffprijs was het vertalen voor hem geen vetpot (al is daar nadien misschien verandering in gekomen). De bovengrens aan het jaarinkomen die verbonden is aan deze beurzen, zal dus naar verwachting niet het probleem zijn geweest.

Al met al ontving Van den Broek vrij regelmatig subsidies, al bleef het op enkele uitschieters na over het algemeen bij zo'n f7.000,- per jaar.

#### 5.2.7. *Conclusie: wat is zijn positie in het vertaalveld?*

Als we de profielen voor de posities in het veld, zoals uitgewerkt door Cees Koster, er weer bij pakken en die vergelijken met de antwoorden op de hierboven gestelde vragen, komen we tot de conclusie dat de positie die van Van den Broek in het vertaalveld innaam het beste te omschrijven is als **semi-onafhankelijk**.

Deze conclusie is gebaseerd op een aantal waarnemingen. Ten eerste blijkt uit de oeuvre-analyse dat hij een aantal vaste uitgevers had, al was het aantal vaste auteurs beperkt vertaalde hij veel afzonderlijke werken. Er kan gesproken worden van enige zekerheid op werk, met name dankzij deze vaste uitgevers en zijn vertalingen van John Irving. Ten tweede hield Van den Broek er voor zover bekend geen afwijkende opvattingen op na. Dat hier weinig over bekend is, brengt ons naar het volgende

punt: zijn onzichtbaarheid. Dit getuigt niet direct van een onafhankelijke status in het veld. Daar komt nog bij dat hij er geen andere literaire activiteiten op na hield dan vertalen en dus volledig van deze inkomstenbron afhankelijk was. Hij ontving echter wel een redelijk aantal subsidies en dat met zekere regelmaat, wat iets zegt over de kwaliteit van zijn bronteksten en vertalingen en ook over zijn inkomsten uit het vertalen. Tot slot komen we terug op de vraag of hij keuzevrijheid had in zijn te vertalen teksten. Hierop kunnen wij niet met zekerheid een antwoord geven, maar aan de hand van de oeuvre-analyse, het feit dat hij waarschijnlijk royalty's ontving voor zijn goedverkopende vertalingen en de assumptie dat hij na het winnen van de Nijhoffprijs meer aanbod van uitgevers kreeg, veronderstellen wij dat er wel sprake van keuzevrijheid was.

Deze waarnemingen stroken met het profiel van de semi-onafhankelijke vertaler. Het verschil met semi-afhankelijk zit hem met name in de zekerheid op werk en de mogelijkheid om eigen keuzes te maken. Al is hij erg onzichtbaar, wat zijn positie in het veld niet versterkt, tellen de bovenstaande factoren zwaarder omdat ze meer zeggen over de afhankelijkheid van de vertaler.

### **5.3.       Vergelijking**

In dit hoofdstuk zijn een aantal verschillen tussen de twee vertalers naar voren gekomen. Hoewel de posities die zij in het vertaalveld innemen wat terminologie betreft niet ver van elkaar af lijken te liggen – de semi-afhankelijkheid van Schalekamp en de semi-onafhankelijkheid van Van den Broek – zit daar in werkelijkheid wel degelijk een wezenlijk verschil tussen. Dit verschil vinden we met name terug in de oeuvre-analyse. Waar het oeuvre van Van den Broek een erg stabiel beeld weergeeft – zowel in het aantal publicaties per jaar als in het beperkte aantal genres en uitgevers – is het oeuvre van Schalekamp veel onevenwichtiger. Er vallen ook veel minder patronen in te ontdekken, door de grote diversiteit in genres,

uitgeverijen en bronauteurs. Dit versterkt het idee dat Van den Broek tijdens zijn vertaalcarrière meer zekerheid kende.

Er is wel een groot verschil in de zichtbaarheid van de vertalers. Schalekamp heeft dan geen prijzen gewonnen voor zijn werk: hij weet zich toch zichtbaar te maken in de literaire wereld, onder andere door middel van zijn eigen werk, maar ook door de publiciteit op te zoeken. Zo schreef voor verschillende bladen, heeft hij een eigen website en staat hij open voor interviews. Van den Broek heeft de publiciteit tijdens zijn leven daarentegen nooit opgezocht. Toch heeft die zichtbaarheid Schalekamp geen onafhankelijker positie opgeleverd, omdat het niet voor meer zekerheid en stabiliteit in zijn vertaalcarrière heeft gezorgd.

## Conclusie

In de inleiding stelden we de volgende hoofdvragen:

- Hoe hebben de vertalers zich in de loop van hun carrière ontwikkeld (tot hun uiteindelijke positie) binnen het vertaalveld?
- Wat zijn de verschillen tussen de posities van de vertalers binnen het vertaalveld?

In de eerste vier hoofdstukken hebben we veel deelvragen beantwoord zien worden. Zo werd de habitus en loopbaan van beide vertalers in hoofdstuk één behandeld, waardoor we een beter idee kregen van hun levens en de plaats die vertalen daarin innam. Met name het leven van Schalekamp konden we gedetailleerd in beeld brengen, waar dat bij Van den Broek gereconstrueerd moest worden aan de hand van wat brokstukken informatie. In het tweede hoofdstuk analyseerden we de oeuvres van Schalekamp en Van den Broek, wat een overzichtelijk beeld opleverden van hun vertaalcarrières en de patronen die daarin te ontdekken vielen. In “Receptie van het werk” namen we deel van de meningen van critici en deskundigen, waarbij opviel dat er over Schalekamps vertalingen aanzienlijk meer kritiek is verschenen dan over Van den Broek. In hoofdstuk vier probeerden we de externe en interne poëtica van beide vertalers te reconstrueren, waarbij we wederom een groot verschil in de hoeveelheid documentatie over Schalekamp en Van den Broek waarnamen.

Met alle informatie die we op deze manier hebben vergaard, konden we ons in hoofdstuk vijf, met behulp van wat nieuwe bronnen, een goed beeld vormen van de posities die de vertalers innemen in het vertaalveld. Schalekamp schaalden we onder de **semi-afhankelijke** vertalers en we constateerden dat Van den Broek tot de **semi-onafhankelijke** vertalers behoorde.

Gedurende het dossier werden de verschillen tussen Van den Broek en Schalekamp steeds duidelijker. Dit verschil zat hem met name in de zichtbaarheid van de vertalers en verhouding tussen de beschikbare informatie over beide. In het dossier is dit duidelijk te zien: de delen van de hoofdstukken die over Schalekamp handelen zijn over het algemeen een stuk langer dan de gedeeltes over Van den Broek. Toch hebben we van beide vertalers een beeld kunnen vormen en is ons hoofddoel, het bepalen van hun posities, geslaagd.

## Inventarisatie Bibliografie

J.A. Schalekamp

### Eerste vertaling

#### Duits

1955 *Ik beken*. Oorspronkelijke titel: *Ich gestehe alles*. Simmel, Johannes Mario. 1953. Vink.

### Vertalingen: romans & verhalenbundels – belangrijkste auteurs

#### Spaans

##### *Arturo Perez-Reverte*

- 1993 *Het paneel van Vlaanderen*. Oorspronkelijke titel: *La tabla de Flandes*. Pérez-Reverte, Arturo. 1990. De Prom. Herdruk 1999, Stichting Uitgeverij XL.
- 1995 *Comancheland: een verslag*. Oorspronkelijke titel: *Territorio comanche: un relato*. Pérez-Reverte, Arturo. 1994. De Prom.
- De club Dumas, of De schaduw van Richelieu*. Oorspronkelijke titel: *El club Dumas*. Pérez-Reverte, Arturo 1993. De Prom. 2<sup>e</sup> druk 1999, Anthos.
- 2000 *De zon van Breda: (De avonturen van kapitein Alatrisme)*. Oorspronkelijke titel: *El sol de Breda*. Pérez-Reverte, Arturo. 1998. De Prom.
- 2002 *De oude zeekaart*. Oorspronkelijke titel: *La carta esférica*. Pérez-Reverte, Arturo. 2000. Fontein.
- 2003 *De koningin van het zuiden*. Oorspronkelijke titel: *La reina del sur*. Pérez-Reverte, Arturo. 2002. Fontein.
- 2007 *De schilder van het kwaad*. Oorspronkelijke titel: *El pintor de batallas*. Pérez-Reverte, Arturo. 2006. Meulenhoff.
- 2009 *Kapitein Alatrisme*. Oorspronkelijke titel: *El capitán Alatrisme*. Pérez-Reverte, Arturo. 1996. Karakter.
- Het goud van de koning: de avonturen van kapitein Alatrisme*. Oorspronkelijke titel: *El oro del rey*. Pérez-Reverte, Arturo. 2000. Karakter.

##### *Gabriel García Márquez*

- 1967 *Het kwade uur*. Oorspronkelijke titel: *La mala hora*. García Márquez, Gabriel. 1962. Meulenhoff. 2<sup>e</sup> druk 1975. 3<sup>e</sup> druk 1977. 4<sup>e</sup> druk 1981. 5<sup>e</sup> druk 1982. 6<sup>e</sup> druk 1983. 8<sup>e</sup> druk 2007. 9<sup>e</sup> druk 2010.

- 1997 *Het trommelvel*. Oorspronkelijke titel: *La piel del tambor*. García Márquez, Gabriel. 1995. De Prom. 2<sup>e</sup> druk 2000, Anthos.

### **Javier Tomeo**

- 1985 *De markies schrijft een opmerkelijke brief*. Oorspronkelijke titel: *El castillo de la carta cifrada*. Tomeo, Javier. 1979. Wereldbibliotheek.
- 1986 *Geliefd monster*. Oorspronkelijke titel: *Amado monstruo*. Tomeo, Javier. 1986. Wereldbibliotheek.
- 1996 *Misdaad in Cinema Oriente*. Oorspronkelijke titel: *El crimen del cine Oriente*. Tomeo, Javier. 1995. Wereldbibliotheek.
- 1999 *Misdaad in Cinema Oriente*. Oorspronkelijke titel: *El crimen del cine Oriente*. Tomeo, Javier. 1995. Le Sage ten Broekbibliotheek.

### **Frans**

#### **Phillipe Delerm**

- 1998 *De eerste slok bier en andere kleine genoegens*. Oorspronkelijke titel: *La Première Gorgée de Bière et Autres Plaisirs Minuscules*. Delerm, Philippe. 1997. De Arbeiderspers. 2<sup>e</sup> druk 2002.
- 2000 *De hele zondag regen*. Oorspronkelijke titel: *Il Avait Plu Tout le Dimanche*. Delerm, Philippe. 1998. De Arbeiderspers.
- 2002 *Het loofportaal*. Oorspronkelijke titel: *Le Portique*. Delerm, Philippe. 1999. De Arbeiderspers.
- Het vermoorde middagdutje*. Oorspronkelijke titel: *La Sieste Assassinée*. Delerm, Philippe. 2001. De Arbeiderspers.
- 2006 *Gestolen momenten*. Oorspronkelijke titel: *Enregistrements Pirates*. Delerm, Philippe. 2003. De Arbeiderspers.
- 2007 *De dribbels van Zidane en andere sportieve hoogtepunten*. Oorspronkelijke titel: *La Tranchée d'Arenberg et Autres Voluptés Sportives*. Delerm, Philippe. 2007. De Arbeiderspers/Het Sporthuis. 2<sup>e</sup> druk 2008.

#### **Marguerite Duras**

- 1965 *Om half elf op een zomeravond*. Oorspronkelijke titel: *Dix Heures et Demie du Soir en Été*. Duras, Marguerite. 1960. Contact. 3<sup>e</sup> druk 1980, Pranger.
- 1967 *De vice-consul*. Oorspronkelijke titel: *Le Vice-Consul*. Duras, Marguerite. 1966. Contact. 2<sup>e</sup> druk 1975. 3<sup>e</sup> druk 1980, Pranger. 4<sup>e</sup> druk 1989, Van Gennepe.
- 1968 *De paardjes van Tarquina*. Oorspronkelijke titel: *Les Petits Chevaux de Tarquinia*. Duras, Marguerite. 1953. Contact.

**Christiane Rochefort**

- 1963 *Rust voor een strijder*. Oorspronkelijke titel: *Le Repos de Guerrier*. Rochefort, Christiane. 1958. Contact. 2<sup>e</sup> druk 1974. 3<sup>e</sup> druk 1980, Pranger.
- 1964 *Verhaal van een braaf vrouwtje*. Oorspronkelijke titel: *Les Stances à Sophie*. Rochefort, Christiane. 1963. Contact.
- 1990 *Kindertjes van deze eeuw*. Oorspronkelijke titel: *Les Petits Enfants du siècle*. Rochefort, Christiane. 1961. Dekker.

**Engels****Arthur Conan Doyle**

- 1964 *Een studie in rood*. Oorspronkelijke titel: *A Study in Scarlet*. Conan Doyle, Arthur. 1887. Contact.
- Sherlock Holmes omnibus*. Oorspronkelijke titel: *A Study in Scarlet* (1887), *The Sign of Four* (1890). En een keuze uit: *The Adventures of Sherlock Holmes* (1891), *The Memoirs of Sherlock Holmes* (1893), *The Return of Sherlock Holmes* (1904). Conan Doyle, Arthur. Contact.
- 1968 *Sherlock Holmes verhalen*. Oorspronkelijke titel: *The Adventures of Sherlock Holmes*. Conan Doyle, Arthur. 1892. Contact.
- 1970 *Twintig avonturen van Sherlock Holmes*. Oorspronkelijke titel: *The Adventures of Sherlock Holmes*, *The Memoirs of Sherlock Holmes*, *The Return of Sherlock Holmes*, *The Case-book of Sherlock Holmes*. Doyle, A.C.. Contact. 2e druk 1974.
- 1973 *Dood en terugkeer van Sherlock Holmes*. Oorspronkelijke titel: *The Return of Sherlock Holmes*. Conan Doyle, Arthur. 1892. Contact.

**James Patterson**

- 1994 *Op zoek naar Maggie Rose*. Oorspronkelijke titel: *Along Came a Spider*. Patterson, James. 1993. Spectrum.
- 1995 *De regels van het huis*. Oorspronkelijke titel: *Kiss the Girls*. Patterson, James. 1995. Spectrum. 2<sup>e</sup> druk 1998.

**Patricia Highsmith**

- 1972 *Meneer Ripley ondergronds*. Oorspronkelijke titel: *Ripley Under Ground*. Highsmith, Patricia. 1970. Contact. Herdruk 1980, Bakker. 3<sup>e</sup> druk 1994.
- Meneer Ripley, een man van talent*. Oorspronkelijke titel: *The Talented Mr. Ripley*. Highsmith, Patricia. 1956. Contact. 2<sup>e</sup> druk 1980, Bakker. Herdruk 1985, De Arbeiderspers.

**Colin Wilson**

- 1963 *Man zonder schaduw: dagboek van een existentialist*. Oorspronkelijke titel: *Man Without a Shadow: The Diary of an Existentialist*. Wilson, Colin. 1963. Contact. 2<sup>e</sup> druk 1972.
- 1967 *Sex en de intelligente t(w)iener*. Oorspronkelijke titel: *Sex and the Intelligent Teenager*. Wilson, Colin. 1966. Contact.
- 1972 *Ritueel in het donker*. Oorspronkelijke titel: *Ritual in the Dark*. Wilson, Colin. 1960. Contact.
- De god van het labyrint*. Oorspronkelijke titel: *The Gods of the Labyrinth*. Wilson, Colin. 1970. Contact.

**Vertalingen: bestsellers**

- 1964 Frans: *De grote reis*. Oorspronkelijke titel: *Le Grand Voyage*. Semprun, Jorge. 1963. Meulenhoff. 2<sup>e</sup> druk 1989. 3<sup>e</sup> druk 1990. 5<sup>e</sup> druk 1999. 6<sup>e</sup> druk 2003.
- Engels: *Het Italiaanse meisje*, 2<sup>e</sup> druk. Oorspronkelijke titel: *The Italian girl*. Murdoch, Iris. 1964. Contact. 3<sup>e</sup> druk 1968.
- 1967 Spaans: *Het kwade uur*. Oorspronkelijke titel: *La mala hora*. García Márquez, Gabriel. 1962. Meulenhoff. 2<sup>e</sup> druk 1975. 3<sup>e</sup> druk 1977. 4<sup>e</sup> druk 1981. 5<sup>e</sup> druk 1982. 6<sup>e</sup> druk 1983. 8<sup>e</sup> druk 2007. 9<sup>e</sup> druk 2010.
- 1999 Engels: *Tulpenkoorts*. Oorspronkelijke titel: *Tulip fever*. Moggach, Deborah. 1999. Archipel. 3<sup>e</sup> druk 2000. 5<sup>e</sup> druk 2003, Single Pockets.
- 2000 Spaans: *Luz: na twintig jaar licht*. Oorspronkelijke titel: *A veinte años, Luz*. Osorio, Elsa. 1998. Ambo. 8<sup>e</sup> druk 2005, Anthos. 10<sup>e</sup> druk 2007. 11<sup>e</sup> druk 2008, Ambo/Anthos.
- 2006 Spaans: *Grimpow: Het geheim der wijzen*. Oorspronkelijke titel: *Grimpow: el camino invisible*. Ábalos, Rafael. 2005. Fontein.

**Vertalingen: informatieve boeken****Duits**

- 1963 *De wereld van de Bijbel in beeld*. Oorspronkelijke titel: *Die Bibel hat doch Recht in Bildern*. Keller, Werner. 1956. Paris.

**Frans**

- 1961 *Honderd duizend jaar dagelijks leven*. Oorspronkelijke titel: *Pont Royal*. Laffont, Robert; Brosse, Jacques; Ostier, Jacques. 1961. Meulenhoff.
- 1962 *Pompeï en Herculaneum*. Oorspronkelijke titel: *Pompeï et Herculaneum*. Brion, Marcel. 1962. Mouton.

- 1965 *Pius XII en het Derde Rijk: dokumenten.* Oorspronkelijke titel: *Pie XII et le IIIe Reich: documents.* Friedländer, Saul. 1964. Contact.
- 6 miljard insekten: de mensen van het jaar 2000.* Oorspronkelijke titel: *Six Milliards d'Insectes: les Hommes de l'An 2000.* Fabre-Luce, Alfrd. 1962. Contact.
- 1966 *May : Guatemala, Honduras en Yucatan.* Oorspronkelijke titel: *Maya.* Stierlin, Henri. 1964. Meulenhoff.
- 1972 *Het grote avontuur: de trek der dieren.* Oorspronkelijke titel: *La Grande Avonture des Migrateurs.* Blond, Georges. 1955. De Boer.
- 1975 *Filosofisch woordenboekje.* Oorspronkelijke titel: *Dictionnaire Philosophique Portatif.* Voltaire. 1765. De Arbeiderspers.
- Engels**
- 1963 *Keizerlijk Peking: 7 eeuwen China.* Oorspronkelijke titel: *Imperial Peking.* Lin, Yutang. 1961. Mouton.
- 1964 *De naakte maatschappij.* Oorspronkelijke titel: *The Naked Society.* Packard, Vance. 1964. Paris.
- 1967 *Sex en de intelligente t(w)iener.* Oorspronkelijke titel: *Sex and the Intelligent Teenager.* Wilson, Colin. 1966. Contact.
- 1971 *Hou de rivier rechts.* Oorspronkelijke titel: *Keep the River on Your Right.* Schneebaum, Tobias. 1969. Meulenhoff.
- 1974 *Het einde van niemandsland: politiek en transcendentie in de postindustriële samenleving.* Oorspronkelijke titel: *Where the Wastelands Ends.* Roszak, Theodore. 1972. Meulenhoff.
- 1978 *Het Groene Geloof, geschiedenis van het vegetarisme.* Oorspronkelijke titel: *The Vegetable passion.* Barkas, Janet. 1975. Wetenschappelijke Uitgeverij.
- 1988 *Het boek met vragen.* Oorspronkelijke titel: *The Book of Questions.* Stock, Gregory. 1985. Spectrum.
- 1989 *Filosofie van de kunst.* Oorspronkelijke titel: *Aesthetics: an Introduction to the Philosophy of Art.* Sheppard, Anne. 1987. Spectrum.

**Eigen werk: romans**

**Nederlands**

- 1964 *De dolle trams: zeven vreemde verhalen.* Contact.
- 1967 *Bedankt voor alles.* Contact.

- 1969 *Alles onder handbereik.* Contact.
- 1983 *Van een eiland kun je niet vluchten: gesprekken met overlevenden van de massamoorden op Mallorca.* Heureka.
- 1985 *De Sneeuwvrouw wacht.* BZZZTôH.
- 1998 *Dr. Freud heeft hier gewoond: een Parijse kroniek uit de jaren vijftig.* De Arbeiderspers.
- 1999 *Geen tijd om te sterven: verslag op een berg geschreven.* De Arbeiderspers

**Eigen werk: reisgidsen – meer dan één druk**

- 1976 *Zuid-Spanje.* Kosmos. 2<sup>e</sup> druk 1986.
- 1987 *Majorca.* Kosmos. 2<sup>e</sup> druk 1989.
- Costa del Sol, met Costa Blanca en Costa de la Luz.* Kosmos. 2<sup>e</sup> druk 1989. 3<sup>e</sup> druk 1989.
- 1989 *Costa Brava, Barcelona, Costa Dorada* 3<sup>e</sup> druk. Kosmos. 5e druk 1992. 8<sup>e</sup> druk 1998.

## C.A.G. van den Broek

Eerste vertaling**Duits**

1962 *Generaals sterven in bed*. Oorspronkelijke titel: *Generale sterben im Bett*.  
Rosser, G. 1962. Nederlandse boekenclub. Herdruk 1980, De Kern.

Vertalingen: romans & verhalenbundels – belangrijkste auteurs**Spaans*****Gabriel García Márquez***

1972 *Honderd jaar eenzaamheid*. Oorspronkelijke titel: *Cien años de soledad*. Márquez, Gabriel García. 1967. Meulenhoff. 8<sup>e</sup> druk 1977. 17<sup>e</sup> druk 1982. 19<sup>e</sup> druk 1983. 23<sup>e</sup> druk 1984. 28<sup>e</sup> druk 1987. 29<sup>e</sup> druk 1988. 30<sup>e</sup> druk 1990. 33<sup>e</sup> druk 1992. 38<sup>e</sup> druk 1995. 39<sup>e</sup> druk 1996. 40<sup>e</sup> druk 1996. 44<sup>e</sup> druk 1998. 45<sup>e</sup> druk 1999, Maarten Muntinga (Rainbow Pockets). 48<sup>e</sup> druk 2001. 56<sup>e</sup> druk 2006. 58<sup>e</sup> druk 2008. 62<sup>e</sup> druk 2008 < **Martinus Nijhoffprijs**

1974 *Afval en dorre bladeren*. Oorspronkelijke titel: *La Hojarasca*. Márquez, Gabriel García. 1955. Meulenhoff. 2<sup>e</sup> druk 1977. 5<sup>e</sup> druk 1987. 6<sup>e</sup> druk 2007. 7<sup>e</sup> druk 2010

**Engels*****John Irving***

1979 *De wereld volgens Garp*. Oorspronkelijke titel: *The World According to Garp*. Irving, John. 1978. Agathon. 6<sup>e</sup> druk 1983. 12<sup>e</sup> druk 1983. 19<sup>e</sup> druk 1986. Herdruk 1992. 29<sup>e</sup> druk 1999. 31<sup>e</sup> druk 2001. Herdruk 2004, De Bezige Bij. 36<sup>e</sup> druk 2008.

1982 *Hotel New Hampshire*. Oorspronkelijke titel: *The Hotel New Hampshire*. Irving, John. 1981. Agathon. 3<sup>e</sup> druk 1984. 8<sup>e</sup> druk 1987. 12<sup>e</sup> druk 1993. 14<sup>e</sup> druk 2000. 17<sup>e</sup> druk 2008, De Bezige Bij.

1983 *De Watermethodeman*. Oorspronkelijke titel: *The Watermethod Man*. Irving, John. 1972. Agathon. 5<sup>e</sup> druk 1988. Herdruk 1992. 10<sup>e</sup> druk 2003. 13<sup>e</sup> druk 2004, De Bezige Bij.

1984 *De beren los*. Oorspronkelijke titel: *Setting Free the Bears*. Irving, John. 1968. Agathon. 3<sup>e</sup> druk 1989. 4<sup>e</sup> druk 1990. 5<sup>e</sup> druk 1993. 8<sup>e</sup> druk 2001. 9<sup>e</sup> druk 2008, De Bezige Bij.

1985 *De regels van het ciderhuis*. Oorspronkelijke titel: *The Cider House Rules*. Irving, John. 1985. Agathon. 4<sup>e</sup> druk 1987. 7<sup>e</sup> druk 1993. 9<sup>e</sup> druk 2000. 13<sup>e</sup> druk 2001. 17<sup>e</sup> druk 2007, De Bezige Bij. 18<sup>e</sup> druk 2008.

- 1986 *Het huwelijk van 158 pond*. Oorspronkelijke titel: *The 158-pound Marriage*. Irving, John. 1973. Agathon. 6<sup>e</sup> druk 1993. 7<sup>e</sup> druk 2000.
- 1989 *Bidden wij voor Owen Meany*. Oorspronkelijke titel: *A Prayer for Owen Meany*. Irving, John. 1989. De Prom: Anthos. 7e druk 1990. 8e druk 1991. 14<sup>e</sup> druk 1999, De Bezige Bij. 16<sup>e</sup> druk 2000. 18<sup>e</sup> druk 2002. 19<sup>e</sup> druk 2005. 20<sup>e</sup> druk 2008.

### **H.P. Lovecraft**

- 1969 *Heksensabbat*. Compilatie van verhalen uit: *The Dunwich Horror and Others* (1963), *Dagon and Other Macabre Tales* (1965), *At the Mountains of Madness & Other Tales* (1964). Lovecraft, H. P. 1963-1965. Bruna (Zwarte Beertjes). 2<sup>e</sup> druk 1999, Meulenhoff.
- 1972 *Vampier! "The Hound"*. Oorspronkelijke titel: "The Hound". Lovecraft, H. P. 1924. De Arbeiderspers.
- 1985 *Het gefluister in de duisternis: Griezilverhalen*. Verhalen uit: *The Dunwich Horror and Others*. Lovecraft, H. P. 1963. Bruna (Zwarte Beertjes).
- 2003 *In de geest van Tolkien. "Het maanmoeras"*. Oorspronkelijke titel: "The Moon-Bog". Lovecraft, H. P. 1926. Uitgeverij M.

### **Philip Roth**

- 1970 *Een braaf meisje*. Oorspronkelijke titel: *When She Was Good*. Roth, Philip. 1966. Meulenhoff. 4e druk 1978. 6<sup>e</sup> druk 1986.

### **Kazuo Ishiguro**

- 1987 *Een kunstenaar van het vlietende leven*. Oorspronkelijke titel: *An Artist of the Floating World*. Ishiguro, Kazuo. 1986. De Arbeiderspers. 3<sup>e</sup> druk 1997.

### **Alan Hollinghurst**

- 1989 *De zwembadbibliotheek*. Oorspronkelijke titel: *The Swimming-pool Library*. Hollinghurst, Alan. 1988. De Arbeiderspers. 2<sup>e</sup> druk 1991. 3<sup>e</sup> druk 2006.

### **Vertalingen: bestsellers**

- 1972 Spaans: *Honderd jaar eenzaamheid*. Oorspronkelijke titel: *Cien años de soledad*. Márquez, Gabriel García. Zie belangrijkste auteurs.
- 1975 Engels: *Gelijk oversteken*. Oorspronkelijke titel: *Switch Bitch*. Dahl, Roald. 1974. Meulenhoff. 7<sup>e</sup> druk 1979. 17<sup>e</sup> druk 1993. 18<sup>e</sup> druk 1996. 27<sup>e</sup> druk 2001, Mutinga. 1<sup>e</sup> druk omnibus *Veel liefs van Roald Dahl* 1985. 5<sup>e</sup> druk omnibus *Veel liefs van Roald Dahl* 1989. Herdruk 1994, Stichting Uitgeverij XL.
- 1979 Engels: *De wereld volgens Garp*. Oorspronkelijke titel: *The World According to Garp*. Irving, John. Zie belangrijkste auteurs.

- 1982 Engels: *Hotel New Hampshire*. Oorspronkelijke titel: *The Hotel New Hampshire*. Irving, John. Zie belangrijkste auteurs.
- 1983 Engels: *De Watermethodeman*. Oorspronkelijke titel: *The Watermethod Man*. Irving, John. Zie belangrijkste auteurs.
- 1985 Engels: *De regels van het ciderhuis*. Oorspronkelijke titel: *The Cider House Rules*. Irving, John. Zie belangrijkste auteurs.
- 1989 Engels: *Bidden wij voor Owen Meany*. Oorspronkelijke titel: *A Prayer for Owen Meany*. Irving, John. Zie belangrijkste auteurs.

### **Vertalingen: informatieve boeken**

#### **Duits**

- 1963 *Augustus*. Oorspronkelijke titel: *Kaiser Augustus*. Vittinghoff, Friedrich. 1959. Kruseman.
- 1967 *Therese Neumann : een levensbeschrijving naar authentieke gegevens, dagboeken en rapporten*. Oorspronkelijke titel: *Theres Neumann von Konnersreuth: ein Lebensbild nach authentischen Berichten, Tagebüchern und Dokumenten*. Steiner, Joh. 1963. Pax Nederland.
- 1968 *Hoe moet ik mijn kind voorlichten? Een boekje voor de ouders van kinderen tot 14 jaar*. Oorspronkelijke titel: *Wie soll ich mein Kind aufklären?* Seelmann, Kurt. 1956. Lannoo. 3<sup>e</sup> druk 1969.

#### **Frans**

- 1964 *Het verborgen leven van Jezus*. Oorspronkelijke titel: *Les Années Obscures de Jésus*. Aron, R. 1960. Pax.
- 1970 *Dat moet je weten over seks! Angst en onwetendheid: hulp en oplossing*. Oorspronkelijke titel: *Education Sexuelle*. Sentilhes, Nicole. 1970. Lannoo. 2<sup>e</sup> druk 1972.
- 1972 *Negen maanden blij*. Oorspronkelijke titel: *Donner la Vie*. Dana, Jacqueline; Marion, Sylvie. 1972. Lannoo. 9e druk 1978.

### **Vertalingen: kinderboeken**

#### **Engels**

- 1963 *De Cherry's en co*. Oorspronkelijke titel: *The Cherry's and Company*. Scott, Will. 1953. Pax.
- 1964 *De Cherry's en de Pringles*. Oorspronkelijke titel: *The Cherry's and the Pringles*. Scott, Will. 1955. Pax.

**Spaans**

1978

*Ivo in de trein.* Oorspronkelijke titel: *Teo en tren.* Denou, Violeta en Capdevilla, Juan. 1978. Terra Lannoo. 2<sup>e</sup> druk 1985.

*Ivo in het vliegtuig.* Oorspronkelijke titel: *Teo en avion.* Denou, Violeta en Capdevilla, Juan. 1978. Terra Lannoo.

*Ivo op de boot.* Oorspronkelijke titel: *Teo en barco.* Denou, Violeta en Capdevilla, Juan. 1978. Terra Lannoo.

## Nawoord: De weg naar het dossier

In dit nawoord geven wij een kort verslag van de zoektocht naar informatie die wij hebben afgelegd om het dossier mee samen te kunnen stellen.

### Websites

We begonnen onze zoektocht naar bronnen voor het vertaaldossier over de vertalers Jean Schalekamp en Kees van den Broek op internet. De catalogus van PiCarta en de websites van Literatuurplein, WorldCat Identities, de Boekenplank, de Koninklijke Bibliotheek, Cees & Co Boekbesprekingen, Amazon.com, Google en Boekwinkeltjes.nl hebben ons veel informatie opgeleverd met betrekking tot het oeuvre van beide vertalers. We vonden hier de vertaalde werken en het origineel. Bovendien gebruikten we deze websites regelmatig om informatie over de boeken (druk, uitgeverij, uitgave etc.) op te zoeken of te verifiëren. Ook hebben we veel informatie kunnen vinden over subsidies, prijzen en dergelijke in de jaarverslagen van het Fonds voor de Letteren die op de websites van de cursus VCW staan.

De krantenbank Lexis Nexis is zeer nuttig gebleken voor de poëtica, met name rondom Schalekamp. We hebben in deze database enkele recensies kunnen vinden over zijn vertaalde werken. De eigen website van Schalekamp, die van het dagblad *Diario de Mallorca* en Nederlandse dagbladen als *de Volkskrant* hebben ons veel informatie opgeleverd met betrekking tot zijn persoonlijke gegevens.

Op zijn website staat ook zijn e-mailadres. Nadat we hem een e-mail hadden gestuurd kregen we contact met de vertegenwoordiger van Schalekamp, Erik Rorsch. Dankzij dit contact hebben we twee digitale interviews kunnen afnemen. De antwoorden op het eerste interview kregen we op 23 december 2010. De antwoorden van het tweede interview hebben we op 27 januari 2011 ontvangen en leverde doorslaggevende informatie op in verband met de habitus en loopbaan en de positie van Schalekamp in het veld.

## Tijdschriften

In het tijdschrift *Filter* hebben we artikelen over vertalingen van Jean Schalekamp gevonden. Deze waren met name handig voor het hoofdstuk over poëtica. Ook vonden we in *Hollands Maandblad* een kort verhaal van Schalekamp, getiteld “Dorpskroniek”.

## Instanties

In de laatste week van november hebben we de beschikbare documentatie (briefwisselingen, manuscripten) van Schalekamp aangevraagd bij het Letterkundig Museum. In januari kregen we toestemming om de documenten in te zien. We zijn er in totaal drie keer geweest. De eerste keer hebben we de knipselmap over Schalekamp ingezien en de andere keren hebben we de aangevraagde brieven en overige documenten gelezen.

In de Koninklijke bibliotheek hebben we informatie gevonden over beide vertalers. In de krantenarchieven vonden we een artikel over Van den Broek in het *NRC Handelsblad*. We hebben daar *Cien Años de Soldedad, Honderd Jaar Eenzaamheid* en de vertaling als het origineel van S. van John Updike ingezien. Ook hebben we daar andere vertalingen van Van den Broek ingezien, zoals *Gelijk Oversteken* van Roald Dahl om te kijken of er voorwoorden en dergelijke in stonden. Tenslotte hebben we een aantal vertalingen van Schalekamp in deze bibliotheek opgevraagd zoals *Een Studie in Rood*.

In het Nationaal Archief, op de afdeling Centraal Bureau voor Genealogie, vonden we de persoonskaart en de overlijdensadvertentie van Van den Broek.

## Overig

Op 14 december 2010 hebben we de Jaarverslagen Fonds voor de Letteren en het Juryrapport en dankwoorden van de Martinus Nijhoffprijs geraadpleegd. Hierin stond zeer nuttige informatie met betrekking tot de prijzen, de subsidies en de honoraria van de beide vertalers. Tenslotte hebben we een aantal uitgeverijen

aangeschreven zoals Bruna om meer informatie over Kees van den Broek te vinden. Uitgeverij Bruna vond inderdaad ook de overlijdensdatum van Van den Broek.

### **Niet nuttig gebleken**

We hebben geen informatie over beide vertalers kunnen vinden in de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse Letteren en in het naslagwerk van Hilda van Assche.

## Bronnen

### Websites

Bosman, Frank G. "Boekrecensie: Sleutelbewaarders."

<[http://www.katholiek nederland.nl/opinieendebat/recensies/detail\\_objectID691876.html](http://www.katholiek nederland.nl/opinieendebat/recensies/detail_objectID691876.html)>, 28-11-2010.

"C.A.G. van den Broek." *Cees & Co Boekbesprekingen*.

<<http://www.boekbesprekingen.nl/cgi-bin/auteur.cgi?auteur=313438>>, 27-01-2011.

*De Boekenplank*. <<http://www.deboekenplank.nl>>, 27-01-2011.

Dael, Joris van. "Het paneel van Vlaanderen."

<<http://jorisvandael.be/weblog/?itemid=365>>, 28-11-2010.

"Eregelden". *Fonds voor de Letteren*.

<[http://www.fondsvoordeletteren.nl/mod.php?mod=userpage&page\\_id=37](http://www.fondsvoordeletteren.nl/mod.php?mod=userpage&page_id=37)>, 27-01-2011.

*Koninklijke Bibliotheek*. <[www.kb.nl](http://www.kb.nl)>, 27-01-2011.

"Nieuws." *Meulenhoff*. 2010.

<<http://www.meulenhoff.nl/nl/p4cfd10ae0de1c/vertaalster-mariolein-sabarte-belacortu-bekroond.html>>, 08-01-2011.

*Letterkundig Museum*. "Martinus Nijhoff-prijs 1974. Kees van den Broek."

<<http://www.letterkundigmuseum.nl/Onderzoek/Literaireprijzen/tabid/99/AwardYearID/1226/Mode/DetailsAwardYear/Default.aspx>>, 27-01-2011.

*Literatuurplein*. <<http://www.literatuurplein.nl>>, 27-01-2011.

*PiCarta Catalogus*. <<http://picarta.pica.nl.proxy.library.uu.nl/>>, 27-01-2011.

"Jean Schalekamp." *Cees & Co Boekbesprekingen*.

<<http://www.boekbesprekingen.nl/cgi-bin/auteur.cgi?auteur=312662>>, 27-01-2011.

Schalekamp, Jean. "Jean Schalekamp, literair vertaler, schrijver en Mallorca kenner."

<[www.jeanschalekamp.com](http://www.jeanschalekamp.com)>, 26-01-2011.

Schepper, Ronny de. "John Irving: veel geswaffel, maar weinig wol."

<<http://ronnydeschepper.wordpress.com/2009/01/04/john-irving-een-solide-leugenaar>>, 12-01-2011.

"The Nobel Prize in Literature 1982." *Nobelprize.org*.

<[http://nobelprize.org/nobel\\_prizes/literature/laureates/1982/](http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1982/)>, 26-01-2011.

"Uitweg." *Uitgeverij Ambo Anthos*. 2011.

<[http://www.amboanthos.nl/F\\_result\\_titel.asp?T\\_Id=702&A\\_Id=121&A\\_Id2=&A\\_Id3](http://www.amboanthos.nl/F_result_titel.asp?T_Id=702&A_Id=121&A_Id2=&A_Id3)>, 15 Jan. 2011.

Worldcat Identities. "Broek, C.A.G. van den 1935-1990"

<<http://www.worldcat.org/identities/lccn-no96-63793>>, 27-01-2011.

Worldcat Identities. "Schalekamp, Jean (Jean Arnoldus) 1926-"

<[http://www.worldcat.org/identities/np-schalekamp,%20jean\\$jean%20arnoldus\\$1926](http://www.worldcat.org/identities/np-schalekamp,%20jean$jean%20arnoldus$1926)>, 27-01-2011.

### ***Boeken/Verhalen***

Bill Bryson. *The Lost Continent*. Transword PublishersnLtd. 1999.

Bill Bryson. *Het verloren Continent*. Poema & Pandora pockets, 2000.

Conan Doyle, Arthur. *Study in Scarlet*. Londen: Murray: Cape, 1974. 15

Conan Doyle, Arthur. *Sherlock Holmes Omnibus*. Amsterdam: Contact, 1964. 7

Schalekamp, Jean. "Dorpskroniek (1)." *Hollands Maandblad* 552 (11-1993), 8-17.

Schalekamp, Jean. "Dorpskroniek (2)." *Hollands Maandblad* 556 (03-1994), 28-32.

Schalekamp, Jean. "Dorpskroniek (3)." *Hollands Maandblad* 558-559 (06-1994), 45-49.

Schalekamp, Jean. "Dorpskroniek (4)." *Hollands Maandblad* 560/561 (07-1994), p. 56-61.

Updike, John. S. New York: Alfred A. Knopr, 1988.

Updike, John. S. Houten: Agathon, 1989.

Verstegen, Peter. Dertig jaar Martinus Nijhoffprijis. Een collage door Peter Verstegen.

Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 1985. 116-121.

Voltaire. *Filosofisch woordenboekje*. Amsterdam: de Arbeiderspers, 1975.

### *Artikelen*

- Anon. "'Jean Schalekamp, Jeroen Brouwers: 2 X opus 2" *De Provinciale Zeeuwse Courant*. 17-02-1968.
- Anon. "Nederland geen paradijs voor vertalers." *NRC Handelsblad*. 07-02-1974.
- Anon. "Jean Schalekamp verkoopt Couperus èn zichzelf." *De Telegraaf*. 20-11-1987.
- Anon. "Schrijver Jean Schalekamp op Mallorca aangeklaagd." *De Telegraaf*. 11-09-1989.
- Anon. Geen titel. *Vrij Nederland*. 10-11-1990.
- Anon. Geen titel. *Vrij Nederland*. 16-02-1991.
- Anon. "Een geval van godsdienstwaanzin." *Het Parool*. 10-06-1995.
- Anon. "Verslag op een berg geschreven." *Provinciale Zeeuwse Courant*. 23-07-1999.
- Arensman, Dirk-Jan. "Een paradijsje verwoest; Alstublieft, koopt u dit boek niet in de Nederlandse vertaling." *Het Parool*. 07-07-2007. 5.
- Arnoldussen, Paul. "De stoel van la princesse Madeleine." *Het Parool*. 08-02-1997.
- Bemmelen, Kees van. "Spaans sprekende wereld leert veel Nederlandse schrijvers kennen." *De Gelderlander*. 27-02-1965.
- Boom, Henk. "De exotische toets van de literatuur: 51 Vlamingen en Nederlanders in Spanje." *Elsevier* (18 februari 1989).
- Boomsma, Graa. "Wie grondig graaft in wat voorbij lijkt te zijn; Michael Ondaatje." *De Groene Amsterdammer*. 3-08-2007.
- Bos, Ben. "Een bij vlagen goed boek." *De Nieuwe Linie*. 26-12-1970.
- Bouman, Hans. "Fragmenten, scherven, puzzelstukken". Uit: *de Volkskrant*, 25 mei 2007. 22-23.
- Chesterman, Andrew. "Vertaalstrategieën: een classificatie." Naaijken, Ton et al. *Denken over vertalen*. Nijmegen: VanTilt, 2010. 155.
- Cossaar, Maud. "Briljante verhalen van Jean A. Schalekamp." *Telegraaf*. 16-01-1965.
- Cossaar, Maud. "Heimwee naar Schalekamp-van-weleer." *De Gooi en Eemlander*. 24-10-1970.

- Dijl, Frank van. "Belangrijk om Nederland op een afstand te beminnen.." *Het Vrije Volk*. 30-03-1985.
- Gorissen, Adri. "Jean Schalekamps mémoires horen niet thuis in serie Privédomein ... Een stoet van veroveringen." *De Stem*. 28-08-1998.
- Groot, Ger. "Er komt iets als een fornuis aan, dat een dorp meesleept ; Ger Groot herleest 'Honderd jaar eenzaamheid' van Marquez Zuid-Amerikaanse 20ste-eeuwse romans" *Trouw*, 18-12-2004.  
<<http://academic.lexisnexis.nl.proxy.library.uu.nl/uu/>>, 02-12-2010
- Haan, Martin de. "Nietig, maar niet als de anderen." *De Volkskrant*. 22-09-2000. 36
- Holmes, James S. "De brug bij Bommel herbouwen." Naaijken, Ton et al. *Denken over vertalen*. Nijmegen: VanTilt, 2010. 185-186.
- Holtkamp, Rieks. "Nieuwe vertaling roman Márquez" *Wegener Dagbalden B.V. (de Stentor)*. 05-09-2007. <<http://academic.lexisnexis.nl.proxy.library.uu.nl/uu/>>, 02-12-2010.
- Koomen, Martin. "Alles op zijn Frans – Parijse herinneringen." *Vrij Nederland*. 04-07-1998.
- Naaijken, Ton. "Kritiek Cracking Powers." *Filter* 1.1 (1994): 88-98.
- Naaijken, Ton. "Het vertaaljaar 2007, een impressie." *Filter* 15.1 (2008): 26-7.
- Propper, Henk. "Het hoge weten bij elkaar te horen; Beschouwing Intense collage-roman van Michael Ondaatje", *Vrij Nederland*, 16-06- 2007.
- Raskin, Brigitte. "Jean Schalekamp, een flierefluiter in Parijs – Mireille, Chantal, Patricia et les autres." *De Standaard*. 06-08-1998.
- Schalekamp, Jean. "POST Bij 'Cracking Powers,'" *Filter* 1.2 (1994): 22-23.
- Schierbeek, Bert. "De exotische toets van de literatuur." Elsevier (18-02-1989).
- Schneeweisz, Oswin. "Geen titel" *HP/De Tijd*. 19-06-1998.
- Schyns, Désirée. "Onze ogen zien het licht van dode sterren over *De laatste der rechtvaardigen* van André Schwarz-Bart." In: Bloemen, Henri., Harm-Jan van Dam, Koster Cees et al. *Filter*. Nijmegen: Vantilt, *Filter* 12.1 (2005): 40-46.

Toury, Gideon. "De aard en de rol van normen in vertaling." Naaijens, Ton et al.

*Denken over vertalen*. Nijmegen: VanTilt, 2010. 323-324.

Warren, Hand. "Memoires van een hoerenloper." *Provinciale Zeeuwse Courant*. 26-06-1998.

Wester, Rudi. "Geogica," *Vrij Nederland*, 10-11-1990.

Zwier, Gerrit Jan. "Geen tijd om te sterven." *Leeuwarder Courant*. 27-08-1999.

### **Brieven**

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 10-04-1962. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 19-06-1962. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 03-07-1962. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 25-01-1963. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 22-02-1963. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Neve, G.P. Brief aan Jean Schalekamp. 07-03-1963. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Schalekamp, Jean A. Brief aan Uitgeverij Contact. 15-02-1947. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Schalekamp, Jean A. Brief aan G.P. de Neve. 06-05-1962. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Schalekamp, Jean A. Brief aan G.P. de Neve. 29-01-1963. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Schalekamp, Jean A. Brief aan G.P. de Neve. 27-05-1969. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Uitgeverij Contact. Brief aan Jean Schalekamp. 17-05-1962. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag.

Uitgeverij Contact. Brief aan Jean Schalekamp. 14-02-1963. Ms. Letterkundig Museum, Den Haag. (Bijlage: Vandenberg, John. Correctielijst bij *The Morning and the Evening*.)

### **Overig**

Broek, C.A.G. van den. "Dankwoord Martinus Nijhoffprijs". 02-1974.

Dresden, S et al. "Juryrapport C.A.G. van den Broek". 02-1974.

Koster, Cees. "De biografische blik: Het individu als speerpunt."

Powerpointpresentatie bij college Vertaling, Cultuur en Wetenschap, 13-12-2010. <<http://www.hum.uu.nl/medewerkers/c.koster/VCW/week5.htm>>, 26-01-2011.

Schalekamp, Jean. Interview per mail. 23-12-2010

Schalekamp, Jean. Interview per mail. 27-01-2010

Stichting Fonds voor de Letteren. "Verslag over de jaren 1973 en 1974." Den Haag: Staatsuitgeverij, 1977.

<[http://www.hum.uu.nl/medewerkers/c.koster/VCW/JaarverslagFvdL\\_1973\\_74.pdf](http://www.hum.uu.nl/medewerkers/c.koster/VCW/JaarverslagFvdL_1973_74.pdf)>, 26-01-2011.

Stichting Fonds voor de Letteren. "Verslag over het jaar 1973." 1973.

Stichting Fonds voor de Letteren. "Verslag over het jaar 1980." 1980.

Stichting Fonds voor de Letteren. "Verslag over het jaar 1989." 1989.

Stichting Fonds voor de Letteren. "Verslag over het jaar 1990." 1990.